

Hiiumaa
arengustrateegia
2020+

Kärdla

2014

Tehniline koostaja Hiiumaa Omavalitsuste Liit

Strateegia koostamist toetasid maakondliku arendustegevuse programm ja Sihtasutus Tuuru

© Hiiumaa Omavalitsuste Liit, 2013 (täiendatud 2014)

Hiiumaa Omavalitsuste Liidu ja Hiiu maavanema ühispöördumine 03.10.2013

Lugupeetud hiidlased,

Meie kogukonna aastapikkune ühine töö Hiiu maakonna arengute kavandamisel on jõudnud etappi, kus saame alustada "Hiiumaa arengustrateegia 2020+" elluviimist. Vajaduse selleks tingib see, et Eesti riigi ja Euroopa Liidu järgmine planeerimisperiood aastateks 2014 – 2020 on algamas ja Hiiumaa jaoks olulised tegevused peavad olema kirjeldatud tulevikku vaatavas alusdokumendis.

Oleme veendunud, et käesolevast strateegiast saab hiidlaste konsensusele tuginev kokkulepe. Tööd strateegia tegevuskavaga tuleb jätkata, sest esmajärjekorras elluviidavate olulise mõjuga tegevuste osas pole veel lõplikku kokkulepet sündinud.

Strateegiat tuleb igal aastal uuendada, seda tingivad muutused majanduses, inimeste elukorralduses ning viisis, kuidas me mõistame ja mõtestame maailma.

Viimased 20 aastat Eesti iseseisvust on meile õpetanud, et Hiiumaa kogukonna jätkusuutlikkuse saavutamiseks ei piisa igaühe tublist tööst ja individuaalsest edukusest. Vajame järgnevatel aastatel rohkem väärtust loovat koostööd. See eeldab eesmärgipärast pingutamist, teineteisemõistmist ja tahet jõuda tulemuseni.

Alates 2004. aastast, mil Eestist sai Euroopa Liidu täieõiguslik liige, on Hiiumaa taristusse, avalike teenuste arendamisse ja majandusse märkimisväärselt investeeritud, kuid investeringute mõju saare arengule pole andnud loodetud tulemusi. On ootuspärane, et aastateks 2014 – 2020 kavandatavad tegevused on tulemuslikumad ja tõhusamad ning parandavad kõigi hiidlaste elukvaliteeti.

Hiiumaa arengustrateegia muutmist ja täiendamist korraldab Hiiumaa Arengukogu, mille liikmeteks on kõigi strateegia kui partnerlusleppena liitunud asutuste, organisatsioonide ja ettevõtete esindajad. Oleme veendunud, et hiidlased leiavad aega ja energiat saare arengu sihipäraseks kavandamiseks ja kavandatu elluviimiseks.

Meie kõigi ühiseks eesmärgiks on edukas ja arenev Hiiumaa, kus on hea elada. Käesolev dokument kirjeldab strateegia koostamisprotsessis osalenud inimeste jagatud arusaama Hiiumaast kui arenevast ja võimalusterohkest elukeskkonnast ning valikuid ja tegevusi, mis selle eesmärgini viivad.

Kutsume kõiki hiidlast, suvehiidlast ja Hiiumaa sõpru ühiselt tööle, et strateegias kirjeldatu ellu viia.

Tulemuslikku koostööd soovides

Jaanus Valk

Juhatuse liige

Hiiumaa Omavalitsuste Liit

Riho Rahuoja

Hiiu maavanem

Hiiu Maavalitsus

SISUKORD

SISSEJUHATUS	7
1 LÜHIÜLEVADE OLNUST JA JÄRELDUSED	11
1.1 PIKAAJALINE UURIMUS „HIIUMAA JA HIIDLANE“.....	11
1.2 HIIUMAA ARENGUKONTSEPTSIOON 1993.....	11
1.3 HIIUMAA 2010.....	12
1.4 HIIUMAA INTEGREERITUD ARENGUSTRATEEGIA 2008 – 2013.....	15
1.5 HIIUMAA KALANDUSPIIRKONNA ARENGUSTRATEEGIA 2009 – 2013.....	16
1.6 RAHVUSVAHELINE KOOSTÖÖORGANISATSIOON B7.....	16
2 TULEVIKUTRENDID: HIIUMAA, MUU EESTI JA MAAILM	17
2.1 RAHVASTIKUARENG.....	18
2.2 RAHVUSVAHELISE KAUBANDUSE HOOGUSTUMINE JA OSTUJÕU LAIENEMINE.....	19
2.3 ENERGIAHINDADE SUURENEMINE JA KLIIMAPOLIITIKA.....	19
3 HIIUMAA TULEVIKUSTSENAARIUMID	21
3.1 STSENAARIUMITE LÄHTEKOHAD JA NENDE LÜHIKIRJELDUS.....	21
3.2 STSENAARIUMITE VÕRDLEV ANALÜÜS JA SELLEST TULENEVAD JÄRELDUSED HIIUMAA ARENGU SUUNAMISEKS.....	23
4 VISIOON HIIUMAA 2020+	27
4.1 HARIDUS JA NOORSOOTÖÖ.....	28
4.2 SOTSIAALHOOLEKANNE JA TERVISHOID.....	30
4.3 KULTUUR, SPORT JA VABA AEG.....	30
4.4 MAJANDUS JA ETTEVÕTLUS.....	31
4.5 TURISM JA MAINEKIJUNDUS.....	32
4.6 TARISTU JA ÜHENDUSED.....	33
4.7 VALITSEMINE JA KODANIKUÜHISKOND.....	34
5 HIIUMAA ARENGUMUDEL	35
5.1 KANDVAD VÄÄRTUSED ARENDUSTEGEVUSES.....	35
5.2 ARENGU VÕTMEVALDKONNAD.....	35
5.3 EESMÄRGID JA NENDE SAAVUTAMISE TULEMUSNÄITAJAD.....	36
<i>Valdkond: Inimareng</i>	36
<i>Valdkond: Loodus</i>	37
<i>Valdkond: Taristud ja ühendused</i>	37
<i>Valdkond: Majandus ja ettevõtlus</i>	37
<i>Valdkond: Valitsemine ja kodanikuühiskond</i>	38
6 HIIUMAA ARENGU LÄBIMURDESUUNAD JA KRIITILISED EDUTEGURID	39
6.1 LÄBIMURDESUUNAD.....	39
6.2 KRIITILISED EDUTEGURID ARENGUMUDELI ELLUVIIMISEKS.....	39
6.3 HIIUMAA 2020+ ELLUVIIMISE OLULISEMAD TEETÄHISED AASTANI 2020.....	42
6.4 MAAKONDLIKU TÄHTSUSEGA ARENDATAVATE OBJEKTIDE LÜHIKIRJELDUSED.....	44
7 STRATEEGIA ELLUVIIMINE, JUHTIMIS- JA SEIRESÜSTEEM	47
8 KASUTATUD KIRJANDUS	49

LISAD:

Lisa 1 - Hiiu maakonna konkurentsivõime tugevdamise investeeringute tegevuskava majandus, ettevõtluse ja liikuvuse analüüs

Lisa 2 - Hiiumaa arengustrateegia 2020+ tegevuskava

Lisa 3 - Hiiumaa rohemajanduse lähteülesanne

Lisa 4 - Hiiu maakonna turundusplaan

SISSEJUHATUS

Hiiumaa arengustrateegia 2020+ (edaspidi „strateegia“ või „Hiiumaa 2020+“) on avaliku-, era- ja kolmanda sektori partnerluslepe saare ühisest tulevikupildist ja liikumisest selle suunas. Strateegia lähtub Hiiumaa eripärast ja saareelanike heaolust, põhineb hiidlaste ühistel väärtustel ja selle elluviijate vabatahtlikel koordineeritud tegevustel. Hiiumaa 2020+ on saare kogukonna eneseuendusprotsess, milles eri osapoolte koostöös soovitakse kasvatada kogukonna majanduslikku, sotsiaalset ja ökoloogilist elujõudu ning Hiiumaa rahvusvahelist konkurentsivõimet. Strateegia lähtub kogukondade (külad ja külade rühmad), kohalike omavalitsusüksuste, maakonna ning riiklikest arengu- ja tegevuskavadest, üleriigilisest planeeringust „Eesti 2030“, samuti Euroopa Liidu ja muu maailma arengu võimalike tulevike kohta enim välja käidud ideedest ja lahendustest.

Strateegia periood (2014-2020) ühtib Euroopa Liidu järgmise eelarveperioodiga. Strateegia teenib Hiiumaa kestlikku ja tasakaalustatud arengut.

„Hiiumaa 2020+“ eesmärgid on ajakohased ja nendega seotud tegevusi jätkatakse ka pärast 2020 aastat, mida rõhutab „+“ märk aastaarvu järel.

Strateegia koostamise algatajateks olid Hiiumaa Omavalitsuste Liit (HOL), Hiiumaa Ettevõtjate Liit (HEL) ja Hiiu Maavalitsus (HMV).

14. mail 2012 kirjutasid Hiiu Maavalitsus, Kärdla linn, Emmaste vald, Kõrgessaare vald, Käina vald, Pühalepa vald, Sihtasutus Tuuru, MTÜ Hiiumaa Ettevõtjate Liit, MTÜ Hiidlaste Koostöökogu, MTÜ Hiiukala, MTÜ Hiiumaa Ankur ja MTÜ Ühendus Kodukant Hiiumaa alla koostöömemorandumile Hiiu maakonna arengustrateegia koostamiseks. Nende organisatsioonide esindajad moodustasid strateegia juhtgrupi koosseisus Piret Sedrik, Riho Rahuoja, Aare-Villu Kattel (Hiiu Maavalitsus); Georg Linkov, Ivo Eesmaa (Kärdla linn); Jaanus Valk, Katrin Sarapuu (Kõrgessaare vald); Ants Orav, Toomas Remmelkoor (Pühalepa vald); Omar Jõpiselg, Üllar Padari (Käina vald); Tiit Peedu, Merike Kallas (Emmaste vald); Kristjan Arunurm (Sihtasutus Tuuru); Agu Kohari, Tanel Malk (Hiiumaa Ettevõtjate Liit); Viktor Rõbtšenko (Ühendus Kodukant Hiiumaa); Ülo Kikas (Hiiumaa Ametikool); Reet Kokovkin, Jaanus Berkmann (MTÜ Hiidlaste Koostöökogu); Hergo Tasuja (MTÜ Hiiumaa Ankur). Juhtrühm tegi ettepanekud teemarühmade moodustamiseks ja teemarühma juhtide nimetamiseks. Teemarühma juhtidele anti õigus valida rühma liikmed.

„Hiiumaa 2020+“ koostati Hiiumaa Omavalitsuste Liidu koordineerimisel (alus: HOL otsus 14.01.2013) koostöös Sihtasutusega Tuuru (alus: koostöökokkulepe 28.01.2013). Strateegia koostamise protsessi juhendas ja omapoolse sisendi stsenaariumite ja sellest tulenevate strateegiliste järelduste osas andis Konsultatsiooni ja koolituskeskus Geomedia. Strateegia on Hiiumaa kogukonna kollektiivne looming, mille koostamisse on panuse andnud eksperdid, ametnikud, arvamussaadikud, kodanikud ja teised strateegiast huvitatud isikud. Strateegia koostamisprotsessi käigust teavitasiid koostajad avalikkust Sihtasutus Tuuru kodulehe („Projektid“, Hiiumaa 2020) ja listi arengustrateegia@tuuru.edu.ee vahendusel. Toimus 6 avalikku arutelu, 2 koolitust ja 23 teemarühmade koosolekut, 4 juhtrühma koosolekut, muude huvirühmadega arutelusid ja sündmusi 6.

Hiiumaa võimalike arengute piltlikustamiseks loodi neli erinevat tulevikustsenaariumi, analüüsiti erinevaid tulevikuvisionid ning nende põhjal peeti oluliseks koostada stsenaarium, mis ühendaks olukorda realistlikult hinnates Hiiumaa soovitud tulevikupildi, saare arengueeldused ja väliskeskonnast tulenevad võimalused.

Strateegia keskmes on Hiiumaa elanik. Pingutused on suunatud elanike elukeskkonna kvaliteedi parandamiseks, töötamis-, liikumis- ja eneseteostusvõimaluste laiendamiseks ja avalike teenuste kättesaadavuse tagamiseks. Tuginedes saare põhiväärtustele (unikaalne loodus, rahu ja vaikus, turvalisus, pärandkultuur) tehakse tööd saareelu atraktiivsemaks muutmiseks ja paiga tuntuks kasvatamiseks.

Püüet saada Euroopa edukaks saareks ja olla samal ajal jätkuvalt koduselt armas, nõuab tasakaalupunkti leidmist. Väljapoole peame püüdlema põhjusel, et kohalik turg on piiratud ning saare majandusareng saab toetuda ekspordile ja atraktiivsele külastuskeskkonnale. Sisepoole suunatud arendustegevused peavad tagama elamis- ja töötamisvõimalused seal, kuhu inimene on rajanud oma kodu.

Käesolev strateegia „Hiiumaa 2020+“ ei asenda ühtegi valdkondlikku arengukava, kuid selles püstitatud eesmärkide elluviimiseks tuleb see siduda valdkondlike ja riiklike arengukavade ja meetmetega.

Arvesse võttes koosolekutel ja avalikelt aruteludel väljaöeldud seisukohti ja tagasisidet, on Hiiumaal arengustrateegiat vaja selleks, et:

1. vastu seista saare elanike arvu vähenemisele ning koostöös leida ideed ja luua meetmed, kuidas saavutada positiivne rahvastikuareng;
2. kujundada meie ühist tulevikku mõistlikult, lähtudes kogukonna loodud ühisest visioonist ja tagada seejuures saareelaniku elukvaliteedi pidev tõus;
3. suunata nii loodus-, inim-, kui rahalisi ressursse tulemuslikumalt, säästlikumalt ja efektiivsemalt, kasutades ära kogu arengupotentsiaali, mis seni loodud.

Parema elukvaliteedi saavutamiseks:

1. õpime ja teeme koostööd, arvestades osapoolte võimekust ja kompetentsi ning tehes vajalikke kompromisse, pidades sõna ja võttes vastutuse meile antud ülesannete täitmise eest;
2. ettevõtluse arendamisel oleme uuendusmeelsed ja koostööaldis, peame oluliseks toetumist kohalikele ressursile ja tehnoloogilisele pärandile ning arvestamist rahvastiku demograafilise olukorraga;
3. muudame Hiiumaa võimalikult atraktiivseks nii erainvestoritele kui välispartneritele ning teeme koostööd turismimajanduse arendamiseks ja targaks ühisturunduseks;
4. põhjendame ühistaotlusi riigi- ja omavalitsuste eelarvetest.

Positiivseid muutusi soovime näha järgmistes tegevussuundades: rahvastiku-, majandus-, sotsiaal-, elukeskkonna- ja tehnilise taristu areng. Neis valdkondades kutsusime ellu strateegia teemarühmad.

Rahvastikuarengu suurim lõhe praeguse olukorra ja soovitu vahel on saare elanike arv – senine rahvaarvu vähenemine peab asenduma kasvuga (*Gotlandi ja Ahvenamaa eeskujul*).

Sotsiaalvaldkonnas soovitakse muutusi Hiiumaa otsustustasandites ja eri valdkondade koordineeritud koostöös. Hiiumaa senine halduskorraldus ei taga piisaval määral avalike teenuste kvaliteeti ja ühtlast taset. Kahaneva elanikkonna ja eelarvega (tulubaasiga), piiratud tööjõuressursiga on omavalitsustel keeruline heal tasemel täita kõiki ettenähtud ülesandeid. Ümberkorraldusi ootavad koolivõrk ja haridussüsteem tervikuna. Valdkond hõlmab kvaliteetset haridust, mitmekülgset noorsootööd, kultuuri- ja spordielu, elanike sotsiaalset turvalisust (sh vaba aega), kodanikuühiskonna arengut, maakonna avatust ja atraktiivsust (sh kohaturundust ja mainekujundust).

Majandusarengus oodatakse majanduse konkurentsivõime kasvu, millega kaasneks töökohtade arvu kasv ja tegevusalade mitmekesistamine, rohkem nutikaid, kõrgemat kvalifikatsiooni nõudvaid ja tasuvamaid töökohti, ulatuslikumat keskkonnasõbralike tehnoloogiate ja taastuvenergia kasutamist. Oodatakse nihet mitmekülgse teadmistemahuka ettevõtluse suunas, rohemajanduse arengut ja turismi kujunemist mõjusaks majandusharuks. Eesmärgiks on leida sobivad ettevõtlusalad, mis loovad kõrget lisandväärtust ja on suunatud ekspordile.

Elukeskkonna ja taristu valdkonnas on eesmärkideks tagada majandus- ja sotsiaalarengut toetava taristu toimimine, selle vastavus vajadustele ja keskkonna ökoloogiline puhtus. Oluline on tagada Hiiumaa hea transpordiühendus mandriga, erinevate liikumisvõimalustega saaresisene ruumiline sidusus ning hea ühendus Saaremaaga. Valdkonna alla kuuluvad ka energeetika, ühisvesi ja -kanalisatsioon ning jäätmekäitlus.

Teemarühmad:

1. **Hariduse** teemarühma juhtis Kärdla Ühisgümnaasiumi direktor ja Kärdla Linnavolikogu esimees Ivo Eesmaa. Rühma töös osalesid Hergo Tasuja, Katrin Sarapuu, Ülo Kikas, Maarja Liik, Kairi Hiis, Joanna Jürimäe, Luigi Mälk.

2. **Spordi, kultuuri ja vaba aja** teemarühma juhtis Hiiu Maavalitsuse haridus- ja sotsiaalosakonna juhataja Ermo Mäeots. Rühma töös osalesid Helgi Põllo, Helle-Mare Kõmmus, Artur Valk, Ly Meldorf, Helve Russak, Anton Kaljula, Antti Leigri.

3. **Valitsemise, kodanikuühiskonna ja ühistegevuse** teemarühma juhtis Hiiu maavanem Riho Rahuoja. Rühma töös osalesid Piret Sedrik, Karin Kokla, Agu Kohari, Liia Toom, Jaanus Valk, Omar Jõpiselg, Ants Orav, Elge Härma, Ester Tammis, Ivo Eesmaa.

4. **Turunduse ja mainekujunduse** teemarühma juhtis MTÜ Hiidlaste Koostöökoogu ja SA Tuuru nõustaja Ilmi Aksli. Teemarühmas osalesid Ly Kaups, Kristjan Arunurm, Arno Kuusk, Rainer Nõlvak, Jan Ignahhin.

5. **Noorsootöö** teemarühma juhtis Kärdla Avatud Noortekeskuse juhataja Merle Salusoo. Töös osalesid Tiina Talussaar, Vladimir Barinov, Artur Valk, Ülle Soonik, Kati Vaht, Kristiina Vessar, Ly Meldorf, Ulvi Sedrik.

6. **Sotsiaalhoolekande ja tervishoiu** teemarühma juhtis Hiiu Maavalitsuse haridus- ja sotsiaalosakonna juhataja asetäitja Aasa Saarna. Rühma töös osalesid Riho Rahuoja, Elge Härma, Elle Voolma, Vilma Tikerpuu, Lia Prigoda, Linda Kiivit.

7. **Majanduse** teemarühma juhtis Swedbanki suurkliendihaldur Elmo Harjak. Rühma töös osalesid Omar Jõpiselg, Agur Nurs, Tanel Malk, Kaidi Nõmmerna, Andrus Ilumets, Sulev Matto, Matti Lüsi.

8. **Elukeskkonna ja taristute** teemarühma juhtis Kärdla linnapea Georg Linkov. Rühma töös osalesid Kaidi Nõmmerga, Tanel Malk, Agu Kohari, Tarmo Mänd, Andrus Ilumets, Riho Sõrmus.

1 LÜHIÜLEVAADE OLNUST JA JÄRELDUSED

1.1 PIKAAJALINE UURIMUS „HIIUMAA JA HIIDLANE“

Pikaajalise uurimuse „Hiiumaa ja hiidlane“ lähtekohaks oli idee Hiiumaast, kui väikesest Eesti mudelist. Kolm hiidlaste kogukonna erinevaid aspekte kaardistavat küsitlust ja analüüsi viidi läbi Jüri Uljase ja kaastöötajate poolt aastatel 1994, 1998 ja 2012. Esimese kahe uuringu läbiviimist korraldas Lääne-Eesti Saarestiku Biosfääri Kaitseala Hiiumaa keskuse juht Ruuben Post. Viimase uuringu läbiviimist juhtis Hiiu Maavalitsus koostöös Kärkla Linnavalitsusega.

1998. ja 2012. aasta küsitlustes rakendati hiidlaste arengueelistuste väljaselgitamiseks stsenaariumeid. Uuringu läbiviijate määratletud neljast stsenaariumist soovisid 63,9% (63,2%:1998) vastanutest näha Hiiu-maad saarena, kus peamisteks tegevusaladeks on kalandus, metsandus, põllumajandus, hinnatakse traditsioonidel põhinevaid töötegemise viise ja peatub noorte saarelt lahkumine.

Kõige enam kardeti 69% (69%:1998) ja kõige tõenäolisemaks 37,7% (36,3%:1998) hinnati Hiiumaa ääremaastumise protsessi. Küsitlusele vastajad ei pidanud võimalikuks äärmuslikku, modernset stsenaariumi, seda eelistasid 15,6% (13,0%:1998) ja pidasid tõenäoliseks 5,3% (3,4%:1998).

Stsenaariumi kirjeldusi arvestades toimub Hiiumaal ääremaastumine. Samas on viimased kümme aastat kasvatanud oluliselt nende inimeste osakaalu, kes näevad Hiiumaal tulevikuvõimalusi investeeringute kaasamiseks ja arenevaks ettevõtluseks.

1.2 HIIUMAA ARENGUKONTSEPTSIOON 1993

Esimene katse Hiiumaa arengut kavandada tehti 1991. aastal, mil Hiiu Maavalitsuse algatusel moodustati arengukava töörühm. Töörühma arutelude tulemusena sündis Hiiumaa arengukontseptsioon. Töörühma juht oli Jüri Ojasoo ja liikmed Ivo Eesmaa, Hannes Maasel, Ruuben Post, Toomas Kokovkin, Kristiina Hellström, Olav Remmelkoor, Vello Maripuu, Andres Ihermann, Toivo Saue, Igor Prigoda, Riho Sõrmus, Omar Jõpiselg, Rein Vahtra. Ekspertidena osalesid töörühma töös Jaanus Berkmann, Helle Tikka, Andres Onemar, Heino Päll, Urmas Selirand, Lotta Kari-Pasonen. Konsultantidena juhtisid tööd Jüri Läänesaar ja Ilmar Jõgi.

Kontseptsioon vaatles majandusarengut käivitavate valdkondadena turismi, tööstust, põllumajandust ja hiidlaslikku olemist.

Eesmärgid ja tegevuste rõhuasetused kirjeldas arengukontseptsioon järgmiste valdkondade jaoks: turism, metsamajandus, kalandus, käsitöö, põllumajandus, tööstus, merendus, ehitus, teenindus.

Hoolimata suhteliselt laiast valdkondade spektrist oli töörühma fookuses ennekõike turism, mille eelisarendamises nähti saare majanduse arengu võtit.

Kahe peamise meetmena kontseptsiooni realiseerimisel nähti arendusorganisatsiooni ja Hiiumaa arengufondi loomist.

Arutelud arendusorganisatsiooni ja Hiiumaa arengufondi moodustamise üle olid vastuolulised. Arenguorganisatsiooni positsioonile oli pakkuda kolm kandidaati: arenduskeskus „Leiger“, Hiiumaa Teadus- ja Hariduskeskus Tuuru ja Lääne-Eesti Saarestiku Biosfääri Kaitseala Hiiumaa keskus. Arengukontseptsiooni elluviimise ja edasised arutelud seiskas 1994. aastal uus kohaliku omavalitsuse korraldus, mille käigus likvideeriti maakondade omavalitsuslik staatus. Samaks ajaks olid kõik vallad ja linnad saanud omavalitsusliku staatus, mille eelduseks oli omavalitsuse arengukava olemasolu.

Mitteametlikult võttis arendusorganisatsiooni rolli ja kättesaadavate vahendite ulatuses püüdis seda rolli ellu viia Hiiumaa Teadus- ja Hariduskeskus Tuuru. Samas puudusid organisatsioonil selleks vajalikud vahendid ja Hiiumaa kogukonna konsensusele rajanev toetus.

1.3 HIIUMAA 2010

1995. aastal esitas UNDP Eesti esindusele taotluse „*Support for the Coordination of the Development Process on Hiiumaa*“ toetuse saamiseks Hiiumaa Teadus- ja Hariduskeskus Tuuru koostöös Hiiumaa Ettevõtluskeskusega. Taotluse sisuks oli saare pikaajalise arengu strateegia väljatöötamine. Taotlus leidis positiivse vastukaja ning 1996. aastal alustati tööd strateegia „Hiiumaa 2010“ koostamiseks.

Projekti käigus oli kavas jätkata tööd Hiiumaa arengukontseptsiooniga ja töötada välja ühtne arendusraamistu (sh toetada omavalitsuste arengukavade aastani 2010 väljatöötamist), määratleda olulise mõjuga projektid ja viia läbi oluliste projektide tasuvusanalüüs.

Projekti raames toimusid projektimajanduse ja arendusalased koolitused ja õppereisid Soome, mille korraldajaks oli Turu Ülikooli Täienduskoolituskeskus.

Neljaaastase töö tulemusena kehtestati 2000. aasta alguses Hiiu maakonnaplaneering ja teemakaardid planeeringu lisana. Strateegilise osa maakonnaplaneeringus moodustavad tabelid, mis kirjeldavad kokkuvõtlikult valdkondlikku visiooni, arenguideid, strateegilisi valikuid ja prognoose ning olulisemaid projekte ja käsitlevad viit Hiiu maakonnaplaneeringu põhiteemat:

- asustus, rahvastik ja haldusjaotus;
- loodusressursid ja keskkond;
- tehniline infrastruktuur;
- sotsiaalne infrastruktuur;
- majandus.

Jrk	Valdkond	Üldhinnang olulisemate projektide elluviimisele
1.	Asustus, rahvastik ja haldusjaotus	Määratletud olulise mõjuga 8 projektist on ellu viidud osaliselt või täielikult 7. Riigiasutuste funktsioone ei ole süstemaatiliselt analüüsitud.
2.	Loodusressursid ja	Olulisi projekte kirjeldatakse kokku 12. Läbi on viimata säästliku arengu plaanide

Jrk	Valdkond	Üldhinnang olulisemate projektide elluviimisele
	keskkond	koostamine külade tasandilt kuni maakonna tasandini. Kõik ülejäänud tegevused on suuremas või väiksemas mahus ellu viidud. Tegelikult on elluviidavate projektide spekter olnud kavandatavast oluliselt laiem.
3.	Tehniline infrastruktuur	Valdkonnas kirjeldatakse 20 olulisema mõjuga projekti, millest tähtjaks on ellu viimata Kärkla sadama taastamine, Via Islands ideestiku rakendamine, püsiühendusega seotud ideestiku arendamine, Märjakaasiku – Kõpu tee tolmuva kattega katmine (pole kriitiline tolmuva kattega ümbersõidu olemasolu tõttu), Hiiumaa elektriühenduste dubleerimine, saaresisene elektriühenduste ringtoide, Lauka – Villamaa 35 kV liini ehitamine, tuuleenergia tootmine ja lokaalsete turba, hakkepuidu, presspõhu baasil töötavate katlamajade rajamine.
4.	Sotsiaalne infrastruktuur	Kokku kirjeldatakse 35 olulise mõjuga projekti. Ellu on viimata kutseharidusasutuse loomine Kärklasse, Infotehnoloogia ja keskkonna kolledži loomine Hiiumaal, õppeprogramm Venemaa omavalitsustele, suveülikoolide projektide elluviimine, tervistavate objektide arendamine ja loomine, sh. oma ravimudale rajaneva taastusravikeskuse ehitamine, Hiiumaal töötavad töötervishoiu arst ja psühholoog, Hiiumaal töötab 23 politseiniku, Kaitseliidu Hiiumaa maleva taastamine, turvasüsteemide välja arendamine sadamates. Ellu viimata on 10 olulisema mõjuga projekti. Samas on välja arendatud kogu maakonda hõlmav noortekeskuste võrgustik, remonditud lastepäevakodud, rekonstrueeritud Tohvri Hooldekodu ja välja ehitatud Hiiumaa Haigla hooldusravi osakond (mida strateegia ei kirjelda kui olulise mõjuga projekte).
5.	Majandus	Majandusarenguga seonduvalt kirjeldatakse 23 projekti, millest on ellu viimata Hiiumaaga seotud äriideede foorumi loomine, Euroopa Liiduga liitumise mõju hindamine Hiiumaa majandusele, olemasolevate tootmishoonete ja rajatiste renoveerimine ning rekonstrueerimine (osaliselt ellu viidud), kaugtöökeskuste loomine (osaliselt ellu viidud), infotehnoloogia inkubaatori II etapp, MTÜ Arhipelaagi „Kaardikeskuse“ laiendamine, Hiiumaa oma tööstused vastavalt kohaliku tootmise mahtudele (osaliselt), Projektid põllumajandustootmiseks ja säästvaks maaeluks, Kärkla ranna väljaarendamine, Lussuliiva ranna väljaarendamine, Kassari ranna väljaarendamine.

Kokkuvõtvalt Hiiumaa 2010 tegevuskava hinnates võib väita, et valdavalt on olulise mõjuga projektid ellu viidud, sotsiaalse ja tehnilise taristu areng on olnud muljetavaldav. Hiiumaa majandusele olulise mõjuga projektidena, mis jäid osaliselt või täielikult saavutamata, võiks nimetada:

- Kärkla sadama rekonstrueerimine;
- Tuuleenergia tootmine ja lokaalsete turba, hakkepuidu, presspõhu baasil töötavate katlamajade rajamine;

- Infotehnoloogia ja keskkonna kolledži loomine Hiiumaal;
- Tervistavate objektide arendamine ja loomine, sh oma ravimudale rajaneva taastusravikeskuse ehitamine;
- Olemasolevate tootmishoonete ja rajatiste renoveerimine ning rekonstrueerimine;
- Hiiumaa oma tööstused rahuldavad kohalikku nõudlust.

Hiiumaa 2010 elluviimise edukuse mõõtmiseks 10 erinevat statistilise andmenäitajate kogumit. Alljärgnevalt mõned olulisemad näitajad:

- rahvaarv, sihttase 11 300, tegelik 8474 (2012, Rahvaloendus);
- loomulik iive, sihttase –15, tegelik –32 (2010, Statistikaamet);
- ettevõtjaid, sihttase 780, tegelik 1185 (31.12.2010, Äriregister);
- realiseerimise netokäive (20 ja enama töötajaga ettevõtted), sihttase 65 509,4 tuhat eurot, tegelik 51 047,7 tuhat eurot (2010, Statistikaamet);
- omavalitsuste tulud¹, sihttase 12 718 tuhat eurot, tegelik 156 886 tuhat eurot (2010, Rahandusministeerium);
- registreeritud töötuid, sihttase 250, tegelik 498 (31.12.2010, Töötukassa).
- töötamise koht Hiiumaa, 3396 (2000, Rahvaloendus), tegelik 2674 (2011, Rahvaloendus);
- keskmine brutokuupalk, sihttase 415, tegelik 629 (2010, Statistikaamet):
- üldhariduskoolide õpilaste arv, 1903 (2000), tegelik 1007 (2010, Statistikaamet).

Sihttasemete saavutamise hindamisel tuleb arvestada asjaoluga, et sihttasemed määratleti 1999 aasta kontekstis st on mõistlik eeldada, et need on 1999. aasta hindades. 1 euro ostujõud 1999. aastal on Statistikaameti andmetel keskmiselt sama, mis 2 euro ostujõud 2010. aastal.

Hiiumaa 2010 seatud üldine visioon, valdkondlikud visioonid ja eesmärgid vastasid Hiiumaa arengujadustele ja on tänaseni aktuaalsed. Olulise mõjuga projektide loetelu koostamisel lähtuti erinevate osapoolte väljaöeldud kavadest. Sellest hoolimata ei taganud projektide planeeritud mahust ulatuslikum elluviimine Hiiumaa elu- ja majanduskeskkonna säilimist endises kvaliteedis ja mahus.

Ebapiisav saavutustase avaldub rahvaarvu ja laste arvu kiires vähenemises, millega kaasneb lähiaastatel teenuste kättesaadavuse ja kvaliteedi langus.

Kokkuvõttes võib väita, et sotsiaalse- ja tehnilise taristu areng ning ettevõtete arvu kasv ei ole piisavad tegurid tagamaks saare majanduse arengut.

¹ Omavalitsuste tulud ei ole 1999 ja 2010 aastal võrreldavad, sest on muutunud omavalitsuse eelarvete struktuur. Tegelikult on otstarbekas võrrelda tulumaksu laekumist 2000. ja 2010. aastal.

1.4 HIIUMAA INTEGREERITUD ARENGUSTRATEEGIA 2008 – 2013

2008. aastal valminud strateegia lähtub oma ülesandeseades, eesmärkides ja tegevustes Euroopa Liidu ühtse põllumajanduspoliitika raames seatud eesmärkidest ja tegevustest. Nõukogu määruse (EÜ) nr 1698/2005 artikkel 4 määratleb eesmärgid järgmiselt:

1. põllumajanduse ja metsanduse konkurentsivõime parandamine toetades ümberkorraldamist, arendamist ja innovatsiooni;
2. keskkonna ja paikkonna parandamine toetades maade hooldamist;
3. maapiirkondade elukvaliteedi parandamine ja majandustegevuse mitmekesistamise soodustamine.

Strateegilised teemad on omaalgatus ja initsiatiiv; saarelisusest tuleneva negatiivse mõju vähendamine; ajaloo- ja kultuuripärand kogukonna teenistuses. Strateegilised teemad leiavad kajastamist majanduse, rahvastiku, elukeskkonna ja kogukonna võimekuse perspektiivist.

Strateegia eesmärkide saavutamiseks rakendatakse kuut meetet:

- Ühistegevuse toetamine
- Koolitusel osalemise toetus
- Ettevõtja väiketoetus
- Projektide ettevalmistamise toetus
- Kohaturunduse toetus
- Elukeskkonna investeringud

Hiiumaa integreeritud arengustrateegia 2008 – 2013 eelarve on 2,9 miljonit eurot.

1.5 HIIUMAA KALANDUSPIIRKONNA ARENGUSTRATEEGIA 2009 – 2013

Strateegia lähtekohad ja eesmärgid lähtuvad Nõukogu määrusest (EÜ) nr 1198/2006 kalandusele antavate toetuste kohta ja (EÜ) nr 2371/2002 ühisele kalanduspoliitikale vastava kalavarude kaitse ja säästva kasutamise kohta.

Kalasadamate ja kalandustoodete töötlemise arendamise ning otseturustamise toetamise kõrval on strateegia eesmärgiks luua eeldused rannakalurite toimetulekuks oma kodukohas ja toetus niisugustele tegevustele, mida kalur või kalandussektoris hõivatud töötaja võiks või tahaks teha kalapüügi ja töötlemise kõrval või asemel.

Strateegia eesmärkide saavutamiseks rakendab MTÜ Hiiukala järgmisi tegevussuundi:

- Kalasadamate ja lossimiskohtade uuendamine
- Kalandustoodete töötlemine ja turustamine
- Kalandusega seotud turismi arendamine ja rannakülade taaselustamine

- Tegevuste mitmekesistamine
- Koolitustegevus

Strateegia kiideti heaks MTÜ Hiiukala üldkoosolekul 5.11.2009. Strateegia eelarve on 2,72 miljonit eurot.

1.6 RAHVUSVAHELINE KOOSTÖÖORGANISATSIOON B7

B7 on Läänemere suuremate regionaalvalitsusega saarte koostöö ühendus, mis asutati 1989. aastal. Ühendusse kuuluvad kuus saart viiest riigist: Gotland ja Öland (Rootsi), Hiiumaa ja Saaremaa (Eesti), Rügen (Saksamaa) ning autonoomne Soome piirkond Ahvenamaa. Hiiumaa oli 2014.aastal juhtsaar, B7 Sekretariaati 2014 korraldas Hiiu Maavalitsus koostöös MTÜ-ga Hiidlaste Koostöökogu. Aastatel 2015-2016 on juhtsaareks Saaremaa.

Hiiumaa eesistumisel 2014 aasta üldkoosolekul vastu võetud strateegia alusel on põhilisteks teemadeks traditsioonilised noorte spordimängud ja saarte kunstnike loomevahetus. Samas on saared avatud ühisprojektidele, mis puudutavad ühist huvi omavaid teemasid, nagu merekeskkond, energeetika, planeeringud, turism jne. B7 jääb ka lobiorganisatsiooniks, sest üha enam saarte elu käsitlevaid seadusi ja otsuseid tehakse Euroopa Liidu tasandil ja riikide keskvalituste huvi saab suunata just läbi Brüsseli „koridoride“.

2 TULEVIKUTRENDID: HIIUMAA, MUU EESTI JA MAAILM

Hiiu maakond asub Eesti loodeosas ning hõlmab Hiiumaa ja Kassari saare ning neid ümbritsevad laiud, kared ja rahud. Hiiumaa kaugus Mandri-Eestist on 22 km (Heltermaa - Rohuküla), Saaremaast 6 km (Sõru - Leisi) ja Vormsist 10,5 km. Hiiumaa rannajoone pikkus on 325 km, rannajoon on võrdlemisi liigestunud: läänes sirutub merre 21 km pikkune Kõpu poolsaar, põhjas Tahkuna poolsaar, on väikesi poolsaari – Sarve, Salinõmme, Õunaku, Kootsaare, Ninametsa jne. Väga liigestatud on Kassari saare rand. Kassari on Hiiumaaga ühendatud kahe tammteega (Orjaku ja Vaemla). Suurimad lahed on Mardihansu, Luidja, Paope, Reigi, Tareste, Soonlepa, Õunaku, Käina ja Jausa laht.

Hiiu maakond on pindalalt (1019 km²) ning elanike ja omavalitsuste arvult Eesti väikseim maakond. Hiiu maakonnas on neli omavalitsust: Hiiu vald, Käina vald, Pühalepa vald ja Emmaste vald. „Hiiumaa majandusülevaate 2013“ andmetel töötas 4850-st töötasu saajast 2590 saarele registreeritud ettevõtetes. Äriregistris oli registreeritud ettevõtjaid kokku 1284, sh 551 füüsilisest isikust ettevõtjat, 732 äriühingut ning üks välismaa äriühingu filiaal.

Üleriigilises planeeringus „Eesti 2030+“ on analüüsitud olulisemaid Eesti riigi arengut mõjutavaid tulevikusuundumusi, mida tuleb arvestada ka Hiiumaal arengute planeerimisel. Olulisemad ruumilise mõjuga üleilmsed suundumused on järgmised:

- maailmamajanduse raskuskeskme nihkumine Aasiasse;
- üleminek teadmispõhisele majandusele;
- rahvastiku vananemine;
- linnastumine;
- ilmastu (kliima) muutumine;
- ökoloogiliste väärtuste mõjujõu kasv;
- üleminek laialdasele taastuenergia kasutamisele;
- rohe- ja hõbemajandus.

Riigikantselei strateegiabüroo koostas 2010. aastal analüüsi, mille eesmärgiks on tuua välja Eesti peamised väljakutsed konkurentsivõime tõstmisel. Analüüsis keskendutakse struktuursetele väljakutsetele, mis on olulised järgmise 10 aasta perspektiivis.

Eesti konkurentsivõime on tihedalt seotud arengutega Euroopa Liidus. Eesti konkurentsivõime tõstmiseks ei piisa alati vaid valitsuse otsustest, neid peavad toetama muutused Euroopa Liidu poliitikates.

2.1 RAHVASTIKUARENG

Oluline on jälgida maailma ja Euroopa demograafilisi muutusi, mis mõjutavad Eestit tervikuna ja sh Hiiumaad.

Prognooside kohaselt kasvab maailma rahvastik 2025. aastaks 20% võrra. 97% sellest kasvust tuleb Aasiast. Aasias elavate inimeste osakaal tõuseb 61%ni maailma rahvastikust. Euroopa Liidu rahvastik moodustab selleks ajaks vaid 6,5% maailma rahvastikust. Rahvastiku juurdekasvuga teistes regioonides väheneb Euroopa Liidu roll maailmamajanduses. Kiirema rahvastiku juurdekasvuga riigid saavad tööjõu pakkumise suurendamise ja ostujõu kasvuga konkurentsieelise. Euroopas süvenevad rahvastiku vananemisega seotud probleemid. Üle 65aastaste elanike osakaal suureneb Euroopa Liidus prognooside kohaselt 2030. aastaks 45% võrra ning kasvab 23,6%ni kogu elanikkonnast võrreldes 2008. aasta 17,1%ga. Tööealise (15–64) elanikkonna osakaal väheneb 2008. aasta 67,3%lt 2030. aastaks 61,9%ni kogu elanikkonnast. 2050. aastaks vananemise trend jätkub. Need trendid survestavad liikmesriikide eelarveid ning seavad senisest enam esiplaanile haridus- ja tööhõivepoliitika ning teised tootlikkust ja kvalifitseeritud tööjõu pakkumist suurendavad meetmed.

Eesti demograafilised trendid sarnanevad Euroopa üldiste trendidega. Rahvastiku vähenemine toimub põhiliselt tööealiste inimeste (15–64aastaste) arvelt ning rahvastiku vanuseline koosseis muutub lähimate aastakümnete jooksul oluliselt. 20 aasta pärast elab Eestis prognooside kohaselt ligikaudu 110 000 tööealist inimest vähem. Muutub pensionäride suhe tööealisse elanikkonda. Praegu on üle 65aastaste inimeste suhe tööjõusse (15–64aastased) 25%. Aastaks 2025 kasvab see 32%ni. Suhtarvuna väljendades on Eestis iga pensionäri kohta 4 tööealist inimest. Eurostati rahvastikuprognoosi kohaselt kahaneb see 2030. aastaks 3 inimeseni. Majanduse mahu säilitamiseks vähemalt praegusel tasemel suureneb vajadus töötajate järele iga aastaga. Samal ajal suureneb rahvastiku vananemisega koormus tervishoiu- ja sotsiaalsüsteemile. Tööealise elanikkonna vähenemine avaldab mõju ka kogu avalikule sektorile tuues kaasa töökohtade arvu suurendamise tervishoiu- ja sotsiaalsüsteemis ning surve töökohtade vähendamisele teistes majandustegevuse valdkondades.

Hiiumaal oleme praeguseks ajaks jõudnud oma rahvastikuarengus kriitilisse seisusse. Vastavalt Geomedia OÜ poolt koostatud prognoosidele (rahvastikuarengu võimalike arengutrendide kohta) on kõikides Eesti maakondades perioodil 2005–2012 suurenenud tööealiste (20–64a) ning 65+ vanuserühma osakaal ning vähenenud 0-19 aastaste osakaal. Suhteliselt suure noorte osakaalu vähenemisega eristuvad Lääne-Eestist Saaremaa, Hiiumaa ja Läänemaa. 2012. aastal oli rahvastikuregistri andmetel Eestis 1 364 170 elanikku. Vähenemine aastatel 2000–2012 keskmiselt 0,2% aastas. 2020. aastaks väheneb elanikkond 16–18 000 võrra. Edaspidi vähenemine kiireneb 0,3–0,4%, eriti Hiiumaal ja Saaremaal (vananemise tõttu). Kui praegu eristub Hiiu maakond koos Harjumaaga suhteliselt suure noorte osakaaluga kogu maakonna elanikkonnast, siis aastal 2030 see enam nii ei ole. Noored lahkuvad, protsessi mõjutab omakorda väike sündivus, elanikkond väheneb ja vananeb.

2030. aastaks koondub 43–48% (olenevalt stsenaariumist) elanikkonnast Harjumaale; 11% Tartumaale (baasstsenaariumi järgi). Eestis jätkub rahvastiku negatiivne areng ennekõike Ida-Virumaal, Jõgevamaal; Lääne-Eestist Läänemaal ja Hiiumaal. Hiiumaal oli 2005. aastal 1575 inimest vanuses 65+ ja 2012. aastal 1669 inimest (+94).

31. detsembri 2012 rahvaloenduse andmetel elas Hiiumaal 8474 elanikku ja võrreldes 2000. aasta rahvaloendusega on seda viiendiku võrra vähem.

2.2 RAHVUSVAHELISE KAUBANDUSE HOOGUSTUMINE JA OSTUJÕU LAIENEMINE

Viimase 20 aasta jooksul on maailma majandust iseloomustanud suhteliselt kiire kasv ning tootmise ja tööstuse järkjärguline nihkumine Aasia ja Ladina-Ameerika riikidesse. Sellega on kaasas käinud ka rahvusvahelise kaubavahetuse mahtude suurenemine, mis alates 2003. aastast on olnud kiirem majanduse üldisest kasvutempost. Maailma kaubanduses on kiiresti kasvanud Hiina osatähtsus, vähenenud on Euroopa Liidu ja USA osatähtsus. Viimase kümne aastaga on maailmamajanduses toimunud suured muutused. Venemaa, India ja Brasiilia osakaal maailmamajanduses on viimasel kümnendil kasvanud. Prognooside kohaselt jätkub see trend ka järgmisel kümnendil. Tähelepanuväärne trend on ostujõu kiire kasv arenevates riikides.

70% osakaaluga ekspordis on Euroopa Liit Eesti suurim eksporditurg. Eelmisel kümnendil on Eesti ettevõtete konkurentsivõime välisurgudel järjepidevalt suurenenud. Positiivse trendi jätkamine on Eesti üks olulisemad konkurentsivõime väljakutseid ka järgmise 10 aasta jooksul.

2.3 ENERGIAHINDADE SUURENEMINE JA KLIIMAPOLIITIKA

Eesti energiapoliitikat ja majanduse pikaajalist konkurentsivõimet hakkavad üha enam mõjutama energiakandjate hind maailmaturul ning rahvusvaheline kliimapoliitika Euroopa Liidu ja globaalsel tasandil. Riigid on võtnud kohustuse tagada, et maakera keskmine temperatuur ei tõuseks üle 2 kraadi, vähendades selleks kasvuhoonegaaside heitkoguseid. Aastani 2012 on Eesti edukalt neid ülesandeid täitnud.

Eesti valikuid määravad 2008. aasta lõpus Euroopa Liidus vastu võetud energiapoliitika eesmärgid: vähendada kasvuhoonegaaside heitkoguseid vähemalt 20% võrra võrreldes 1990. aastaga; tõsta taastuvenergia osakaal 20%ni energia lõpptarbimisest; suurendada energia lõpptarbimise efektiivsust 20% võrra.

2013. aastast käivitus ka uutal alustel toimiv Euroopa Liidu heitkogustega kauplemise süsteem. Riiklike jaotuskavu asendavad oksjonid peavad tagama kõrgema heitmekvoodi hinna, mis omakorda suunab ettevõtteid puhtamate tehnoloogiate kasutuselevõtule. Samas tähendab see ettevõtjatele ja tarbijatele suuremaid väljaminekuid. Energiapoliitikas võetud eesmärgi aitavad saavutada uute tehnoloogiate ja tootmisviiside kasutamine ning taastuvate energiaallikate osakaalu suurendamine energia tarbimises. 2009. aastal vastu võetud Energiamaajanduse riikliku arengukava aastani 2020 eesmärgiks on tagada Eestis pidev, tõhus, keskkonda säästev ja põhjendatud hinnaga energiavarustus ning säästlik energiakasutus. Toodud eesmärgi saavutamise nõuab lisaks energiapoliitika meetmetele toetavaid meetmeid haridus-, tööturu- ja sotsiaalpoliitikas. Rahvusvahelises võrdluses on Eesti konkurentsivõime järjepidevalt tõusnud. Oleme viimastel aastatel saanud konkurentsivõime edetabelites kõrgeid kohti, olles reeglina Ida-Euroopa ning uute Euroopa Liidu liikmesriikide võrdluses parima kolme hulgas.

Võrreldes teiste innovatsioonipõhiste majanduse rühma kuuluvate riikide keskmiste näitajatega on Eesti peamisteks väljakutseteks taristu arendamine, majanduse innovaatilisuse ja teadmistemahukuse kasvatamine.

Uuringust „Teadmistepõhise majanduse suunas liikumiseks vajalik töajõud ja koolitusvaldkonnad“ lähtuvalt on Eesti eksport seni põhinenud tööjõu-, aga mitte teadmistemahukusel. Tootlikkuse kasvu eelduseks on aga kõrgema lisaväärtusega majandus. Kesk- ja kõrgtehnoloogilise tööstusega võrreldes on teadmistemahukate teenuste eksport kasvanud ja jõudnud EL keskmise taseme lähedale.

Eestis seisab ees ülesanne luua eeldused erasektori teadus- ja arendustegevuse mahtude kasvatamiseks ning innovatsiooni väljundite arvu ja kvaliteedi tõstmiseks.

Euroopa 2020 strateegia näol on tegemist Euroopa uue majanduskasvu ja tööhõive strateegiaga, mis on se- nise Lissaboni strateegia (*Strategy for Growth and Jobs*) jätkustrateegia. Selle peamiseks eesmärgiks on Euroopa Liidu ülemaailmse konkurentsivõime jätkusuutlik suurendamine.

Euroopa 2020 strateegia keskendub kolmele põhivaldkonnale: teadmus ja innovatsioon, jätkusuutlikum ma- jandus ning kõrge tööhõive tase ja sotsiaalne kaasatus.

3 HIIUMAA TULEVIKUSTSENAARIUMID

3.1 STSENAARIUMITE LÄHTEKOHAD JA NENDE LÜHIKIRJELDUS

Kokku koostati neli Hiiumaa võimalikku arenguteed aastaks 2020. Need visandavad tõenäosuslikud Hiiumaa sise- ja väliskeskonna arengud. Stsenaariumite koostamise aluseks oli nn stsenaariumite meetod², mille abil saab teadvustada saare tulevikuarengu võtmetähtsusega valikuid. Valikute mõju analüüsidest saab leida sobivaima lahenduse võimalikele muutustele reageerimiseks. Stsenaariumite analüüs algab olemasolevast seisundist ja nende kirjeldamine lähtub arusaamisest seostest, võimalustes ja piirangutest, mida iga valik/otsustus loob ning kuidas nendes oludes targalt käituda. Sellest tulenevalt ei vali me stsenaariumite põhjal tulevikupilti, vaid otsime kokkulepet, et liikuda edasi.

Arengustsenaariumite koostamiseks valiti kaks telge, millest horisontaalne keskendub sisekeskkonna lahtimõtestamisele ja pakub otsustajatele valikuid:

- kas Hiiumaa on sulgunud, traditsioonidest kinnihoidev, loodusressursse tagasihoidlikult majandav, vähese koostööga kogukond
- või alternatiiv, et Hiiumaa traditsiooniline ühiskond muutub avatuks ja modernseks, sotsiaal-majanduslikus arengus on kesksel kohal elukvaliteet, isiku valikuvabadus, tähtsal kohal on eneseteostus, iseseisev materiaalne toimetulek, eneseväljendus, elamuslikkus ja loovus, mida saadab koostöövaimus ja -valmidus ning rahvusvahelistumine.

Koostööd mõeldakse siinkohal laiemas tähenduses, mis hõlmab inimeste- ja organisatsioonidevahelisi suhteid, eri haldustasandeid ja osasaamist Eesti riigis, Põhjamaades ja laias maailmas toimuvast.

Teine, vertikaaltelg, keskendub kahele majanduskeskkonna võimalikule alternatiivsele trendile:

- kas jätkub majanduskeskse, liberalistliku turumajanduse trend
- või alternatiivina suundumus sotsiaalsele turumajandusele, tugevale riiklikule sekkumisele, seda nii majandus-, sotsiaal- kui keskkonnapoliitikas, nendest tulenevate piirangute ja võimaluste esiletõstmisele – seda võiks nimetada ka tugevaks riiklikuks regionaalpoliitiliseks sekkumiseks, kus eri valdkonnapoliitikad toetavad Hiiumaa pöördumist ääremaastumiselt kestliku arengu suunas.

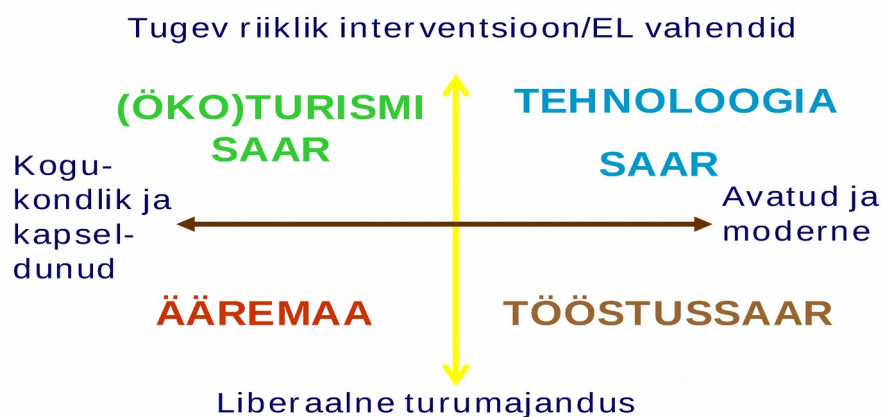
Hiiumaa praeguses majandusarengus on olulisel kohal eksport Põhjamaadesse ja selle jätkumine omab saare arengus võtmetähtsust ka tulevikus.

Mõlema stsenaariumi teljed annavad teadmise ja võimaluse neljaks stsenaariumiks: ääremaa, tööstussaar, tehnoloogiasaar ja (öko)turismisaar (joonis 1).

² Eesti tulevikustsenaariumid. Eesti Tuleviku Uuringute Instituut, 1997

Väliskeskond 2020. Olulised trendid ja nende tähendus Eestile. Eesti Arengufond, 2012

Üleriigiline planeering Eesti 2030+. Siseministerium, 2012

Joonis 1. Hiiumaa 2020+ stsenaariumite teljed ja nendest tulenevad arengulood

Stsenaarium ääremaa – on Hiiumaa arengu baasstsenaariumiks, kuna iseloomustab Hiiumaa tulevikku juhul kui viimaste aastate arengud jätkuvad. Stsenaarium, mille kõige iseloomulikumaks jooneks on rahvaarvu kiire kahanemine. Nostalgiline romantiline Hiiumaa, mis eristub teistest piirkondadest oma saarelisusega, mida iseloomustavad kaunis loodus (mets, meri, puhas õhk) ja suvehiidlaste arvukus. Hiiumaa on kena, vaikne ja muuseumihõnguline saar Läänemeres. Selle stsenaariumi puhul on hiidlastel oluline arutleda, kas senine elukorraldus saarel tagab osalemise heaoluühiskonnas ning hiidlaste kõrge elatustaseme ja teenuste kättesaadavuse. Piltlikult öeldes on tegemist pigem tagasiminekuiga, mis Eesti edenemise taustal tähendab ääremaastumist.

Stsenaarium tööstussaar otsib lahendusi väliskeskkonnas ettevõtlusvaldkonnas ringlevate ideede rakendamiseks, st arengulahenduste ära kasutamist, milleks on kohapeal enam eeldusi. Siinkohal etendavad olulist rolli juba toimivad ettevõtlusalad, nende ettevõtete võimekus jätkuvalt toota ekspordimiseks, teha investeeringuid konkurentsivõime suurendamiseks ja majandusliku kandepinna laiendamiseks läbi tegevusalade spetsialiseerumise ja mitmekesistamise (klastriarendus). Kuna valdav osa investeeringutest tootmisse toimub turumajanduslikel ajenditel, siis konkurentsivõime tagamisel on kesksel kohal võimalused suurendada töökohtade arvu maakonnas. Selle saavutamise kriitilisteks eduteguriteks on tööjõu hind, võimekus investeerida keskkonnasõbralikku kõrgtehnoloogilisse tootmisesse ja hoida kontrolli all saarelisest asukohast tulenevaid tootmise logistikakulusid.

Stsenaarium öko(turism) iseloomustab arengut, mis põhineb ennekõike kvaliteetturismil, mille aluseks on Hiiumaa unikaalse looduse oskuslik ja kestlik kasutus. Selle arenguraja edu sõltub Hiiumaal turismi- ja puhkemajanduse alal tegutsejate järjekindlusest, kuna valdkonna kandepind on väikene ja hooajalisus suur. Paljud arenguideed saavad realiseeruda välisvahendite ja projektitoetuste abil tulenevalt investeeringute pikast tasuvusajast. Senine kogemus on näidanud, et areng on toimunud pigem koordineerimata üksikiniatiividele tuginedes kui turismiettevõtjate koostööl. Samuti on stsenaariumi eelduseks Hiiumaa senisest märksa suurem avatus ja osalus rahvusvahelistes koostöövõrgustikes. Selleks on vajalik riiklik toetuspoliitika nii looduskeskkonna säästlikuks kasutamiseks kui turismi- ja puhkemajanduse edendamiseks.

Stsenaarium tehnoloogiasaar – on kõige ambitsioonikam ja Hiiumaal otsitakse teadlikult oma arengulahendust, mis põhineb saare unikaalsete arengueelduste realiseerimisel, mille kesksel alustaladeks oleks keskkonnahoidlik mõtlemine, teadmisteühendus ja tehnoloogiakeskus. Stsenaariumi elluviimise keskmeks on inimvara ja saare ettevõtluse arengut toetavate teenuste ja taristu arendamine ning kohalike loodusvarade ja -keskkonna jätkusuutlik majandamine. Majandust iseloomustavad orienteeritus kõrge lisandväärtusega tänapäevaste toodete ja teenuste ekspordile. Stsenaariumi elluviimiseks on vaja tugevat **toetavat riiklikku poliitikat, sest kohapeal ressursse napib. Tegemist on õppiva kogukonna stsenaariumiga.** Stsenaarium väljendab Hiiumaa elanike keskkonnahoidlikku mõttelaadi, olulisel kohal on avaliku³-, kolmanda- ja erasektori koostöö uute tehnoloogiliste lahenduste otsingul, juurutamisel ja ettevõtete loomisel. Selle stsenaariumi edukas rakendumine loob uusi väärtusi nii Eesti kui rahvusvahelisel tasandil.

3.2 STSENAARIUMITE VÕRDLEV ANALÜÜS JA SELLEST TULENEVAD JÄRELDUSED HIIUMAA ARENGU SUUNAMISEKS

Esitatud nelja Hiiumaa tulevikustsenaariumi hinnati 12 näitaja alusel. Iga stsenaariumi puhul toodi välja näitajate võimaliku muutumise kolm tõenäosuslikku suunda: olukord kas paraneb, jääb pigem samaks või halveneb (Tabel 1).

Esitatud tabelist 1 selgub, et kõige negatiivsem Hiiumaa jaoks on ääremaastumise jätkumise stsenaarium ja kõige positiivsem stsenaarium on tehnoloogiasaar. Näitajatest kõige stabiilsem on looduskeskkonna kvaliteediga seonduv, mille seisund kas püsib või paraneb kõigi stsenaariumite korral. Ääremaa stsenaariumi jätkumise korral on kõige kriitilisem mandriga ühenduste pidamine, valitsemine ja kultuuritraditsioonide elujõulisuse tagamine. **Lisaks nimetatutele vajavad kõigi stsenaariumite puhul keskset tähelepanu rahvastikuareng ja töökohtadega seonduvad teemad.**

Stsenaariumite analüüsist ilmneb, et ühtset kõikehõlmavat kiiresti edasiviivat arengulahendust Hiiumaa tarvis ei ole. Samas rõhutavad kõik stsenaariumid asjaolu, et Hiiumaa jätkusuutlikuks arenguks on vaja **kohapealsete loodus- ja kultuuriväärtustega targalt ümber käia ning neid vääridada, keskkonnasõbralikku kõrgtehnoloogilist tootmist ja kvaliteetturismi.** Oluline on kasvatada võimekust luua kohapeal senisest enam ja suurema lisandväärtusega töökohti, liikuda tootmise väärtusahelates ülespoole, sh kasutades väiketootmises maailma uusimaid tehnoloogiaid ja kohalikke loodusressursse. Luues Hiiumaal uusi arenguperspektiive tekib võimalus rahvastikutaasteks. Investeerida tuleb inimvarasse, luua eeldused, et hiidlased leiavad kohapeal senisest suurema ja enam eneseteostust võimaldava rakenduse. Kriitilisteks teguriteks on **Hiiumaa sisene koostöövõimekus, suutlikkus toota ekspordiks ning saarelise asendi tõttu kiire ja stabiilne transpordiühendus muu Eestiga.** Küsimus ei ole ainuüksi saare transpordiühendustes, vaid Hiiumaa arenguks on vaja ligi meelitada kapitali ja teha ka raskeid otsuseid. On vaja teha majandusvaldkondade valikuid ja pingutada, et **kõrgtehnoloogiliste rakendustega saavutada läbimurre saare majandusarengus.** Arengupöörde esilekutsumiseks on vaja stimuleerida kohalikke algatusi ja rakendada nn LEADER-lähenemist kaasates vabaühendused ja teised Hiiumaa olulised arendusorganisatsioonid (Hiiu Maavalitsus, Hiiumaa Ametikool, SA Tuuru, MTÜ Hiidlaste Koostöökogu, MTÜ Hiiukala, Ühendus Kodukant Hiiumaa, MTÜ Hiiumaa

³ Avalik sektor antud kontekstis hõlmab ka avalikke avaliku mõju all olevaid teadus- ja uurimisasutusi.

Ankur (noortekogu) ning teadus- ja arendusasutused väljastpoolt). Hiiumaa vajab kvaliteet töökohti ja atraktiivset kuvandit ka rahvusvahelises mastaabis, mida toetavad Lääne-Eesti saarte biosfääri programmiala säästliku arengu programm 2013–2020 ja regionaalarengu strateegia.

Tabel 1. Hiiumaa stsenaariumite võrdlus lähipikas perspektiivis

NÄITAJA	ÄÄREMAA	(ÖKO)-TURISM	TÖÖSTUS- SAAR	TEHNO-LOGIA- SAAR
Rahvaarv	↘	↘	↘	↔
Töökohad	↘	↘	↘	↔
Lisandväärtus ⁴	↘	↔	↔	↗
Lisandväärtus töötaja kohta ⁵	↗	↗	↗	↑
Hooajalisus	↘	↗	↔	↘
Teenuste kättesaadavus ja kvaliteet	↘	↘	↘	↔
Valitsemine	↓	↘	↘	↔

⁴ Lisandväärtus on Hiiumaa majanduse kogulisandväärtus (era- ja avalik sektor) 2014. aasta hindades (püsihindades) st. kasv on võrdne inflatsiooniga. Horisontaalne joon tähendab, et kasv on tagasihoidlik, jäädes 1 – 2% piiridesse.

⁵ Lisandväärtus töötaja kohta 2014. aasta hindades.

NÄITAJA	ÄÄREMAA	(ÖKO)-TURISM	TÖÖSTUS- SAAR	TEHNO-LOGIA- SAAR
Ühendused	↓	↘	↘	↔
Looduskeskkonna kvaliteet	↔	↗	↔	↗
Kultuuritraditsioonid	↓	↘	↘	↔
Regionaalareng	↘	↔	↔	↗
Rahvusvahelistumine	↘	↗	↗	↗

Stsenaariumite analüüsisist tulenevad järeldused, mida Hiiumaa tuleviku kavandamisel on kindlasti asjakohane arvestada:

- Ees ootab periood, mil Hiiumaa elanike arv jätkuvalt väheneb ja vananeb, sellest tulenevalt halveneb tulutoojate ja tarbijate suhe, kasvavad kulud sotsiaalsfäärile (hõbemajanduse arendamise vajadus) ja väheneb avalike teenuste osutamise kuluefektiivsus.
- Hiiumaa loodus ja kultuuriruum on jätkuvalt atraktiivsed, neid tuleb hoida ja arendada (pärandkultuur ja -tehnoloogiad, traditsioonid, jms). Hoida unikaalsust, mida ei saa kopeerida! Läbimurdeks on vajalik saare loodusliku ja kultuurilise eripära ning arengueelduste parem kasutuselevõtt. Oluline on luua ja rakendada õppiva ökokogukonna mudel.
- Tööjõu osas konkurents kohapeal pigem kasvab. Kujunenud tööturu ümberjaotus hirmutab kohalike ettevõtjaid ning survestab neid palkasid tõstma. Hiiumaa vajab innovatsiooniks ja hiidlaste elatustaseme tõusuks tasuvaid ja nutikaid töökohti, mis loovad suuremat lisandväärtust, on orienteeritud enam tehnoloogimahulusele, loomingule ja targale inimvarale. Oluline on tagada noortele töö, samas vajavad toimetulekuks töist lisisissetulekut ka pensioniealised.

- Majandustegevuse sesoonsus jääb Hiiumaa arengut mõjutama ka edaspidi. Tõenäoliselt kasvab suvehiidlaste ja turistide arv, mis võimaldab kohapeal hooajalist tööd ja vähendab toetussõltuvust. Samas tuleb teha jõupingutusi, et pikendada turismihooaega, pakkuda selleks võimalusi edendades loodus-, tervise- ja konverentsiturismi. Hiiumaa unikaalne, miljööväärtuslik, loovust stimuleeriv ning turvaline elukeskkond on jätkuvalt külastusmagnet.
- Võimestada tuleb rohemajanduse arengut Energia ja energiakandjate kallinemine stimuleerivad taastuvressursside (puit, tuul, päike) kasutamist ja investeeringuid energia ja/või energiakandjate tootmiseks kohapeal. See loob võimalusi saarel uute töökohtade loomiseks ja seeläbi sissetulekute ja tulubaasi kasvuks.
- Hiiumaa haridussüsteem vajab ümberkorraldamist: koolivõrgu korrastamine, üldharidusasutuste ja kutsehariduse spetsialiseerumine (võimalused keelte, IT ja keskkonnahariduse ja teiste vajalike teadmiste ja oskuste omandamiseks). Elukestva õppe kontseptsiooni rakendamine positiivsete muutuste läbiviimiseks Hiiumaal.
- Hiiumaa arengueelduste kasutamine sõltub suuresti riiklikest toetustest, ennekõike toetustest logistika (parvlaeva ja lennuühenduste) ja energiamajanduse arendamiseks. Riik annab samuti toetusi taristu ülalpidamiseks ja ehitamiseks: elektrivarustuse kindlustamiseks, taastuenergia ulatustlikumaks kasutuselevõtuks, info- ja telekommunikatsioonitaristu ja -teenuste ajakohastamiseks, ettevõtluse mitmekesistamiseks ja arendamiseks.
- Kasvav omavalitsuste ja elanike toetussõltuvus pärsib kohapealseid arenguvõimalusi ja süvendab erinevusi saare piirkondlikes arengutasemetes veelgi. Kasvab surve avalike teenuste ruumilisele ja institutsionaalsele kontsentreerimisele. **Töö olemasolu (st eneseteostus ja selle materiaalsed võimalused) või selle puudumine mõjutavad keskpikas perioodis Hiiumaa majanduse arengut rohkem kui rahvastikuprotsessid.** Majandustegevuse laiendamisel on võtmekohal ekspordivõimekus.
- Mõtestada Hiiumaa paikkonnapõhisus ja kohapõhise potentsiaali kasutamine. Muuta hiidlasega sõbraks olemine ja Hiiumaale panustamine ahvatlevaks. Viia Läänemere saarte koostöö uuele tasemele.
- Elatustaseme tõusuks on oluline, et jätkatakse jõupingutusi kogukonna avatuse suurendamiseks. Traditsioonilistes majandussektorites, eriti kohalikel loodusvaradel (kala, mets, põllumaa, kariloomad) põhinevates majandussektorites, on tegemist ennekõike tööhõive stabiliseerumisega, mõningates valdkondades väikese võimaliku juurdekasvuga (toiduainetetööstus, puidutööstus, merendusega seotud tegevusalad). Uus majandusstruktuur (elektronika, koostetootmine, plastmassitootmine), milles on oluline koht sisseveetaval toormel ja ekspordil, on tundlik rahvusvahelistel turgudel toimuvate arengute suhtes.
- Hiiumaa arenguks koostada kogukonna huve ja vajadusi arvestav maakonna arenguprogramm, mis tugineb Lääne-Eesti saarte biosfääri programmiala säästliku arengu programmile 2013–2020. Taotleda riiklike ja EL struktuurivahendite programmipõhist eraldamist. Lisaks vahendid, mis eraldatakse Maaelu arengukava elluviimiseks.

- Hiiumaal on kaks tugevat tõmbekeskust, milleks on Lõuna-Hiiumaal Käina ja Põhja-Hiiumaal Kärkla. Vajalik on suurendada kohapeal avaliku ja kolmanda sektori institutsionaalset suutlikkust, pingutada usaldusväärse ja otsustusvõimelise tiimi moodustamiseks. Edutada võimekaid inimesi võtmekohtadele ja tuua kogukond välja tardumusest. Luua karjääriplaneerimise mudel ning tagada töörotsioon ja võimalused praktikateks eri institutsioonides.

4 VISIOON HIIUMAA 2020+

Hiiumaa 2020+ üldine soovitud tulevikupilt on järgmine:

Hiiumaa on armas, peresõbralik, loodust hoidva ja väärtustava elujõulise uuendusmeelse kogukonnaga saar Läänemeres, kus on atraktiivne elamis-, ettevõtlus- ja külastuskeskkond. Hiiumaa on väärt paik eneseteostuseks.

Hiiumaal elab avatud ja elujõuline kogukond, kes väärtustab kohalikku kultuuripärandit, traditsioone ja loodust ning soosib mõõdukat uuenduslikkust. Hiiumaa sotsiaalne ja ruumiline areng on tagatud ühise, jagatud väärtustele tugineva koostööga arendustegevuste planeerimisel ja elluviimisel. Ühiselt ja koostöös edendatakse jätkusuutlikku ja konkurentsivõimelist väikeettevõtlust, mis tagab nii väärilise sissetuleku elanikele, kui ka vajalike teenuste olemasolu. Saare tööstusettevõtted on uuendusmeelsed ja jätkusuutlikud. Avalikud teenused on hästi kättesaadavad Hiiumaa igas kandis. Erilist rõhku pannakse noorte toetamisele ning hariduse ja elukeskkonna kvaliteedi tõstmisele, mille tulemusena on elanike arvu vähenemine peatunud. Hiiumaal on head ja vajadustele vastavad transpordiühendused.

Valdkondlikud visioonid lähtuvad üldisest visioonist ja toetuvad olulistele alusväärtustele, milleks on:

1. Ühtne ja avatud kogukond

- Hiiumaa sotsiaalne ja ruumiline tasakaalustatud areng
- Aktiivne kodanikuühiskond ja koostöö
- Tugev koostöö maavalitsuse, kohalike omavalitsuste ja kogukonna vahel

2. Elanikud kui väärtuslikem ressurss

- Kvaliteetne haridus ja elukestev õpe
- Kvaliteetne noorsootöö ja huviharidus
- Eakate aktiivne kaasatus
- Noorte perede toetamine

3. Kvaliteetne elukeskkond

- Toimiv sotsiaalhoolekanne
- Tervishoiuteenuste kättesaadavus
- (Avalike) teenuste kättesaadavus
- Mitmekesised vaba aja veetmise võimalused
- Turvalisus

- Looduskeskkonna väärtustamine

4. Kohalik kultuuripärand

- Traditsioonide säilitamine
- Kultuuriasutuste võrgustumine ja koostöö
- Muuseumite võrgustik kui kultuuripärandi hoidja ja kogukonna õpetaja

5. Aktiivne ettevõtlus

- Kohanev ja mitmekesine ettevõtlus
- Traditsioonilise ettevõtluse väärtustamine (kalandus ja väikelaevandus)
- Uue ettevõtluse toetamine (IT, kaugtöö, teadmuspõhine ettevõtlus)
- Energeetiline sõltumatus (puit, biomass, tuul, päike)
- Rohemajandus

6. Keskkonnasäästlik turism

- Turismiettevõtluse võrgustamine ja koostöö
- Spetsialiseerunud ja loodussõbralik turism
- Hiiumaa kui terviku kohaturundus
- Oma toodete ühine tootemärk ja selle turundus

7. Mitmekesised transpordiühendused

- Kvaliteetne taristu
- Vajaduspõhine ühistransport ja õpilasvedu
- Väikesadamate võrgustamine ja koostöö
- Ühenduse tagamine Eesti ja välismaaga (laevaliiklus, lennuliiklus)

4.1 HARIDUS JA NOORSOOTOÖ

Kõigis vallakeskustes ja asulates on olemas koolieelsed lasteasutused. Kõige olulisem kriteerium kõigis kooliastmetes on hariduse kvaliteet. Hästi läbimõeldud transpordikorraldus tagab hariduse ja huvihariduse kättesaadavuse igale lapsele üle Hiiumaa. Ümberkorraldused tagavad laste transpordi kooli ja huviringidesse ilma kuluisid suurendamata nii, et reise arv ei muutu, kasvab ainult teenuse kasutajate arv.

Huviharidusest on saanud üldhariduse lahutamatu osa. Õpilastele pakutakse huviharidusvalikuid nende koduskooli vahendusel. Huvi- ja üldhariduse õppekavade integratsioon võimaldab efektiivsemalt kasutada õpilaste aega ja õpetajate oskusi. Hiiumaal korraldab huvihariduse andmist Hiiumaa huvikool.

Huvikool (sh muusikaharidus), noortekeskused ja üldhariduskoolid arvestavad üksteise tegevus- ja õppekavadega pakkudes igale lapsele parima lahenduse tema isiksuse arenguks.

Hiiumaa riigigümnaasium tagab saare õpilastele kvaliteetse gümnaasiumihariduse ja soovitud haridusvalikud.

Riiklikult rahastatav **Hiiumaa Ametikool** on toimekas Eesti haridusmaastikul. Restaureerimise erialade õpetamisega on ametikool Eesti juhtiv kutseõppeasutus. Tasemel aianduse eriala toob üha enam õppijaid Lääne-Eesti regioonist ja Põhja-Eestist. Lisaks põhiõppekavadele on ametikool välja arendanud erialad ja kursused, mis võimaldavad omandada Hiiumaa vajadustest lähtuvaid erialaseid oskusi. Lähtuvalt majanduses toimuvatest muutustest rakendab ametikool pilootõppekavasid, mis aitavad inimestel kohaneda muutuva nõudlusega tööjõuturul ning omandada uute elukutsete jaoks vajalikke teadmisi ja oskusi. Ametikooli õppekavad on integreeritud rakenduskõrghariduslike õppekavadega, mis võimaldavad haridustee jätkamist kõrghariduse omandamiseks ja toetavad elukestvat õpet. Hiiumaa Ametikoolis on üle poole õppijatest väljaspoolt Hiiumaad. Seda eesmärki toetab kaasaegne õpilaskodu. Hiiumaa Ametikool on saare rahvaarvu kasvatamise "väravaks".

Üld- ja kutsehariduse vaheline integratsioon tagab õpilaste eduka liikumise ühest õppeasutusest teise.

Kutsehariduslikud ja vabahariduslikud koolitused on kättesaadavad igale soovijale.

Hiiumaa koolides pakutava hariduse kõrge kvaliteedi eelduseks on motiveeritud ja asjatundlikud õpetajad ja tugispetsialistid, kes on vääriliselt tasustatud ja kellel on head võimalused professionaalseks (enese)arenguks.

Kärdla Ühisgümnaasiumi Kõpu õppekohal toimub jätkuvalt hariduslike erivajadustega laste õpetamine. Lisaks hiidlastele õpib koolis lapsi mujalt Eestist. Suveperioodil saab Kõpu koolist atraktiivne teadmus- ja külastuskeskus, st loodus-, kultuuri- ja loomakeskus, kus toimuvad eriõppeprogramme ja -tegevusi pakkuvad noortelaagrid nii hiidlastele kui külalistele väljastpoolt.

Hiiumaa lapsed ja noored on väärtustatud. Hiiumaa Noorsootöö Keskus koordineerib ja arendab maakondlikku noorsootööd. Regulaarselt toimub noorteinfo vahendamine ja noorte osalust toetavad tegevused. Käivitunud on eri- ja mobiilne noorsootöö ning taastatud on maakondlik õpilasmaleva traditsioon. Koostöös SA-ga Hiiumaa Haigla on tagatud noorte suhete- ja tervisealane nõustamine. Noorsootöötajate vaheline koostöö sujub, samuti koostöö noorsootöötajate, lapsevanemate, ettevõtjate ja kohalike omavalitsuste vahel. Tegijad on motiveeritud ja tunnustatud.

Riiklikult rahastatav Hiiumaa Rajaleidja Keskus tegeleb noorte karjääri- ja õppenõustamisega.

Kõikide haridus- ja noorsootööasutustega koostöös toimub laste hariduslike erivajaduste varajase märkamise ja sekkumisprotsess. Hiiumaa lapsed ja noored saavad igapäevaselt piisavalt tuge vastavalt oma hariduslikele erivajadustele (sh andekad lapsed), noored teevad teadlikke karjäärivalikuid. Haridusasutuste (sh nii lasteaedade kui koolide) spetsialistid teevad tõhusat erialast koostööd. Lapsevanemad ja laste-noortega tegelevad spetsialistid saavad lapse kasvatamiseks, suunamiseks ja õpetamiseks vajalikku nõustamist ja koolitusi.

Hiiumaa noori ühendab **noortekogu (Hiiumaa Ankur)**. Kohalike omavalitsuste volikogude juures töötavad noortevolikogud. Avatud noortekeskused pakuvad sihtrühmale igakülgeid tegevusi ja toredaid elamusi noorte eluks ettevalmistamiseks.

4.2 SOTSIAALHOOLEKANNE JA TERVISHOID

Tervishoiuteenused on kvaliteetsed ja igale abivajajale kättesaadavad võimalikult elukoha lähedal. SA Hiiumaa Haigla jätkab tegevust. Pakutakse raviteenuseid, sh eriarstiabi, taastus- ja hooldusraviteenuseid ning rehabilitatsiooniteenuseid. Kohapealsete meditsiiniteenuste kvaliteet tagatakse tänu spetsialistide võrgustikule ja külalisarstidele Tallinnast ja Tartust. Välja on töötatud "Hiiumaa noore arsti motivatsioonipakett".

Maakonnas on toimivad sotsiaalhoolekande süsteemid, milles eriharidusega spetsialistide ja võrgustike kaudu suudetakse ennetada sotsiaalprobleeme ning leevendada probleemide kestvust ja pakkuda rehabilitatsiooniteenuseid riskigruppidele.

Kärdlas töötab multifunktsionaalne sotsiaalkeskus, mille koosseisus on päevakeskus ja pansionaat, mis pakub eluasemeteenust eakatele ning sotsiaalteenuseid kõikidele riskigruppidele.

Lisaks Tohvri hooldekodule (Sihtasutus Hiiu Maakonna Hooldekeskus Tohvri) on Hiiumaale rajatud veel üks uus hooldekodu, millega on tagatud hooldekoduteenuste kättesaadavus kõigile abivajajatele.

Kooli, perearsti ja kodu koostöö tulemusena saavad meie tulevased põlvkonnad igakülgselt hakkama. Haavatavate gruppide (eakad, puuetega inimesed, töötud ja vähekindlustatud pered) turvatunne ja sotsiaalne sidusus on tagatud piisavate toetusmeetmete, kaasamise ja info jagamisega, samuti sotsiaaltöötajate järjepideva teadmiste ja oskuste tõstmisega.

Igapäevase varustatuse toidu- ja esmavajalike tööstuskaupadega saare igas kandis tagab poebuss, mis toimetab kaubad kätte võimalikult elukoha lähedale.

4.3 KULTUUR, SPORT JA VABA AEG

Hiiumaa loodus- ja kultuurikeskkond pakub kogukonnale ajakohaseid võimalusi tervise- ja tippspordi, rahva- ja kõrgkultuuri harrastamiseks, vaba aja veetmiseks, isetegevuseks ning isiksuse igakülgses arenguks. Saarel on aktiivselt tegutsevad vabaihendused, säilinud on spordibaaside ja klubide võrgustik, korras taristu ning võimekus edukateks projektideks. Kultuuri- ja spordiüritused ja kinoseansid toimuvad erinevates keskustes üle Hiiumaa. Toimib raamatukogude võrgustik. Kärdla uus kultuurikeskus rajatakse olemasoleva keskuse kohale. Hiiumaale kerkib spordihall ja tegevust arendab Käina ujula. Kinovõrk on digitaalne.

Hiiumaal väärtustatakse kohalikku kultuuripärandit ja traditsioone. Kultuuripärandi säilitamise ja aktiivse tutvustamisega tegelevad nii muuseumid kui kultuurikeskused, mis jagavad nii vanu kui uusi teadmisi ja oskusi, harides igas vanuses inimesi erinevate sündmuste, näituste, töötubade ja seminaride vahendusel. Asutatud on Sihtasutus Hiiumaa muuseumid, mis töötab mäluasutusena, selle filiaalid turismiatraktsioonidenä. Hiiumaa muuseumite võrgustik on oma tegevuste ja traditsioonidega turismi- ja loomemajanduse alustala.

Hiiumaa spordiklubid on ambitsioonikad ja püüdlevad võistleva oma alade kõrgemates liigades. Hiiumaa meeskond mängib jalgpalli meistriliigas.

Kohalikud otsustajad väärtustavad ja toetavad kultuuri- ja spordivaldkonna tegevusi.

4.4 MAJANDUS JA ETTEVÕTLUS

Hiiumaa ettevõtlus on mitmekülgsem ja teadmistemahukam, toetub kohalikule ressursile ja on keskkonnasõbralik. Ettevõtluse arengut ja välisinvesteeringuid toetab maakondlik arenguprogramm, mille osaks on Lääne-Eesti saarte biosfääriala Hiiumaa keskuse teadus- ja arendustöö, tööstuspargid, inkubaatorid ja teadmuskeskused.

Olulise osa uutest töökohtadest moodustavad inseneridele ja teadlastele mõeldud ametikohad. Lisandunud on arvestataval hulgal valgekraede (st kõrgharidusega spetsialistide) töökohti. Toimib tihe koostöö ülikoolide, maakondliku arenduskeskuse, Hiiumaa Ametikooli ja MTÜ Hiidlaste Koostöökogu vahel.

Uue valdkonna ettevõtetenäitajateks tegutsevad Hiiumaa eri piirkondades andmekeskused.

Väikeettevõtete osakaal ja olulisus saare majanduses on märgatav. Mitmetele väikeettevõtetele on pärandtehnoloogia tootearendusel ideedeallikaks. Tegutseb arvukalt elatustalused ja elustiiliettevõtteid, samuti noori ja julgeid uusettevõtjaid.

Hiiumaa on atraktiivne elu- ja ettevõtluspiirkond loojatele, kelle tooted ja teenused toetavad turismivaldkonna atraktiivsust ning tagavad loomemajanduse kestvuse, senisest suurema infotehnoloogilise arenduse ja kasvava tööhõive.

Plastitoodete valmistamise osatähtsus on vähenenud, sest kasvanud on muu tööstuslik tootmine. Plasti- ja puidusektori ettevõtete koostöö (klastrid) on edenenu, see on kasvanud ettevõtete lisandväärtust ning uute toodete ekspordikäivet. Ettevõtjad panustavad ühistegevusse, milleks on tehnoloogia ja materjalide ühishanked, turustamine ja tootearendus. Kohalikust puidust valmistatud toodete valik on lai ja müügitulu kasvanud.

Laienenud on sotsiaalne ettevõtlus, senisest rohkem osaleb tööjõuturul vanemaealisi töötajaid. Paindlikku töökoormust ja tööaega võimaldav töökorraldus on Hiiumaa ettevõtetel aidanud saavutada nõutavad kvaliteedi ja efektiivsusnäitajad.

Hiiumaa kalurid pakuvad põhitegevuse kõrval muid teenuseid ja tooteid, kindlustades endale väärilise sissetuleku. Väiketootmist on arendatud valdkondades, mis väärtustavad Hiiumaale iseloomulikke loodusressursse ja lähtuvad traditsioonilistest tegevusaladest.

Hiiumaa kinnisvaraturg on aktiivne ja sellekohane teave on kergesti leitav.

Hiiumaa on energeetiliselt vähemsõltuv sissetulevast energiast, töötavad esimesed koostootmisjaamad. Lääne-Eesti saarte jaoks on valminud ringtoide, mis tagab elektrivarustuse stabiilsuse ja teeb võimalikuks kuni 21 MW võimsusega tuulepargi rajamise Hiiumaale.

Taastuvenergia allikad leiavad laialdast kasutamist, kodumajapidamised kasutavad lisaks puidule päikese-, tuule- ja maasoojusenergiat.

Metsaomanikud on koostöös leidnud lahenduse metsataristu korrastamiseks ja arendamiseks (metsateed, kraavid).

Kaugtööga IT valdkonnas on otseselt või kaudselt hõivatud ligikaudu 5% Hiiumaa tööealisest elanikkonnast, kellel see võimaldab paindlikult ühitada töö- ja pereelu. Kaugtöö ja IT sektor on panuse poolest saare majandusse võrreldavad turismiga ehk 3%. Lairiba andmesideühendus on kättesaadav igas Hiiumaa kodus.

Hiiumaa on tuntud kui tervisliku ja mahetoidu tootja ja tarbija. Hiiumaa toidab oma elanikkonna ise ja ekspordib toiduaineid. Hiiumaal töötavad väikesed liha- ja piimatööstused. Samuti toodetakse ja eksporditakse kalatooteid. Hiiu toit on Eestis hästi tuntud ja kasvatab tuntuks välisriikides (Skandinaavia, Venemaa).

Uute töökohtade tekkimisega on suurenenud elanike sissetulekud, mis omakorda on andnud võimaluse kohapealsete teenuste arendamiseks.

4.5 TURISM JA MAINEKIJUNDUS

Turism areneb jõudsalt, selle panus Hiiumaa majanduse kogukäibesse on 10%. Hiiumaale on rajatud üleilmse tähtsusega meditatsiooni- ja matkarada, mis omakorda elavdab saare loome- ja turismimajandust. Hiiumaa on tuntud pikaajaliste suvelaagrite toimumiskohana.

Arenenud on keskkonnasäästlik ja looduskeskne turismimajandus. Maaturismi ettevõtted pakuvad üha rohkem merelise aktiivturismi teenuseid. Hiiumaal toimuvad üleestilised traditsioonilised kultuuri- ja spordisündmused, mis pikendavad turismihooaega.

Kärdla sadama piirkonnas arendatakse välja Hiiumaa turunduskeskus. Turismiteenused on mitmekesistunud tänu valminud Kärdla sadamale ja Suuremõisa külastuskeskusele. Jätkuvad jõupingutused Onu Ööbiku pargi, Kärdla meteoriidikraatri keskuse ja Kõrgessaare Läänemere teadmuskeskuse rajamiseks. Palade Loodushariduskeskusest ja Ristna Looduskeskusest on kujunenud arvestatavad valdkondlikud teadmuskeskused Läänemere regioonis. Euroopa pikim jäätee on saanud tähenduslikuks rahvusvaheliseks turismiatraktsiooniks.

Turismimajanduse nutikas spetsialiseerumine taotleb väljaspool hooaega üleestiliste spordivõistluste toomist Hiiumaale, pakkudes osalejatele kvaliteetset majutus-, toitlustus- ja meelelahutusteenust.

Hiiumaa külastatavuse säilitamiseks ja suurendamiseks tagatakse aastaringne söögikohtade, puhkekohtade ja oluliste vaatamisväärsuste kättesaadavus.

Külastajad naudivad meie saare kohalikku toitu, pärandkultuuri, lugusid ja loodusväärtusi.

Hiiumaale on rajatud esimene spaa koos konverentsikeskuse ja hotelliga Kärdla sadamapiirkonda. Jätkub Kõrgessaare spaa idee edasiarendamine.

Hiiumaa Ametikooli hoone, restaureeritud Suuremõisa loss ja kogu lossikompleks on lisaks kooli tegevustele atraktiivne paik konverentside, seminaride, pidulike sündmuste, suve- ja kultuurisündmuste korraldamiseks. Huvilistele ja Hiiumaa külastajatele tutvustatakse Suuremõisa mõisa ajalugu ja eksponeeritakse muuseumitoa väljapanekuid.

Puhkajate suvise kõrge kontsentratsiooniga kaasnevad probleemid kahjustavad Hiiumaa mainet. Sesoonsuse vähendamine on turismimajandusse suunatud toetuste esmaseks prioriteediks. Näiteks LEADER programmist toetuste jagamisel on eelistatud väljaspool tipphooaega toimuvad ettevõtmised.

Tänu sujuvale sektoritevahelisele koostööle ja oskuslikule turundustegevusele on Hiiumaa tuntud kui atraktiivne elamis-, ettevõtlus- ja külastuskeskkond.

4.6 TARISTU JA ÜHENDUSED

Hiiumaa elu- ja töökeskkond sõltub läbimõeldud ja toimivatest transpordiühendustest.

Heltermaa-Rohuküla liinil sõidavad Hiiumaa vajadustele vastavad tänapäevased parvlaevad. Ülesõiduaeg on kuni 1 tund. Reisi broneerimine on võimalik vähemalt aasta ette. Praamide sõidutihedus ja väljumisajad vastavad tarbijate vajadustele ning tagavad maakonna ettevõtluse, sh turismimajanduse eduka toimimise.

Hiiumaa ja Saaremaa vaheline parvlaevaühendus toimib regulaarselt aastaringselt (igapäevaselt).

Tallinna-Kärdla lennuühendus toimib tõrgeteta. Tagatud on ühenduse stabiilsus, rahvusvahelistele nõuetele vastavad tingimused ja seadmed. Lennata saab 7 päeva nädalas ja kaks korda päevas.

Välja on arendatud toimiv väikesadamate võrgustik, mille kandvateks sadamateks on Kärdla, Orjaku, Sõru, Kõrgessaare, Ristna lõunasadam, Kalana, Suursadam, Heltermaa ja Roograhu. Sadamate võrgustikus toimib ühine tootearendus ja turundus.

Samuti pakuvad sadamateenust Kärdla vetelpäästesadam, Salinõmme, Haldi, Tärkma, Hiessaare, Värssu ja Vahtrepa sadamad.

Kärdla, Orjaku, Heltermaa ja Sõru sadamad on sihipäraselt välja arendatud. Restaureeritud purjelaev Alar Sõru sadamas on eksponeeritud kui vahvate Hiiumaa meresõitjate sümbol.

Liikuvate liivade probleem Lehtma sadamas on leidnud lahenduse.

Hiiumaal on kohalikke vajadusi arvestav kergliiklusteede võrk.

4.7 VALITSEMINE JA KODANIKUÜHISKOND

Hiidlased on aktiivsed ja positiivse ellusuhtumisega, algatusvõimelised, koostööaltid, hästi toimetulevad ja kompetentsed. Lisandväärtus töötaja kohta on kasvanud reaalkaarditud 3% aastas ja traditsioonilised väärtused on hinnas.

Hiiumaale on oodatud ettevõtlikud noored. Hiiumaal on loodud noorte perede ja noorte ettevõtjate toetuse ja motiveerimise meetmestik ja ettevõtlusinkubaator. Hiiumaa pakub haritud noortele atraktiivseid karjääri võimalusi. Kogukond kaasab ülikoolis õppivaid noori ja teeb nendega koostööd.

Spetsialistide Hiiumaale toomiseks pakutakse munitsipaalalamispinda ja soodustusi, milleks on välja töötatud reeglid. Hiiumaa pakub noortele peredele üürikortereid, samuti soodustatud tingimustel elamispinda saarele kolinud inimestele.

Ühiselt teostatavate ülesannete (haridus, sport, kultuur, sotsiaalhoolekanne, noorsootöö, arendustöö, turundus) elluviimiseks on leitud efektiivsed avaliku- ja kolmanda sektori organisatsioonidevahelised koostöövõimalused ja sobivaimad juhtimisstruktuurid.

Vabaühenduste ja kogukondade aktiveerumise tulemusel on suurenenud teadlikkus ohuolukordade vältimiseks ja paranenud oskused nendes käitumiseks, vabatahtlikkus ja kodanikujulgus, turvatunde tajumine ning vähenenud piirkonna korrarikumiste arv. Kasvanud on vabatahtlikkus kaitseliidu-, korrakaitse-, merepääste- ja päästevaldkonnas.

Avaliku sektori ja mittetulunduslike koostööorganisatsioonide roll Hiiumaa arengu suunaja ja koostöömootorina on jõudsalt kasvanud.

Säilivad senised Hiiumaad teenindavad avaliku sektori töökohad. Hiiumaalt osutatakse Eesti avaliku sektori teenuseid. Avaliku sektori tellimused annavad olulise osa valgekraede töökohtade arvu kasvust Hiiumaal.

Hiiumaa kogukonna juhtimine on teadlik, eesmärgipärane ja läbipaistev ning põhineb erinevate koostööorganisatsioonide ja avaliku sektori koostööl. Selgelt on väljakujunenud rollide ja ülesannete jaotus, mida toetab ressursside efektiivne jaotus.

Hiiumaa juhtimisel järgitakse saare tasakaalustatud arengu põhimõtet.

Hiiumaa omavalitsuste haldusvõime on ühtlustunud ja paranenud. Hiiumaa on jätkuvalt omaette maakond.

Kohaliku omavalitsuse eelarvesse laekuv maksutulu osakaal ja maksude kogusumma on kasvanud.

Hiiumaa toetusmeetmed arvestavad saarelisusest tulenevate ebasoodsate oludega. Toetusmeetmete tingimused on nõudlikud ja jõukohased jätkusuutlikele ettevõtetele. Toimivad investeerimis- ja transporditoetused. Sotsiaalse ettevõtluse roll saare majanduses on kasvanud.

Tulevikutsenaariumite realiseerumise tõenäosuse hindamisel peame arvestama seda, et tulevikku mitte ainult ei prognoosita, vaid samal ajal ka kujundatakse. Konkreetse arenguraja kulg sõltub sellest, kuidas järjekindlalt arengujoont suudetakse tulemuste saavutamise kaudu järgida ja kui palju energiat tuleviku loomisse investeeritakse.

5 HIIUMAA ARENGUMUDEL

Visiooni ja stsenaariumite põhjal otsustati koostada Hiiumaa kombineeritud arengutee, nn ideaalstsenaarium, mis ühendaks parimal moel Hiiumaa soovitud tulevikupildi, saare arengueeldused ja väliskeskkonnast tulenevad võimalused.

Laiapõhjalise strateegia kujundamiseks koostati Hiiumaa arengumudel, määrati kesksed väärtused, eesmärgid ja läbimurdesuunad. Strateegia elluviimiseks on vaja hiidlaste koostöömeelt ja saare erinevate piirkondade vajaduste arvestamist, mis ühendavad eri valdkondade arenguid. Strateegia viivad ellu Hiiumaa elanikud, kohalike omavalitsuste, riigiasutuste, eraettevõtete ja vabaühenduste esindajad, poliitikud ja spetsialistid.

5.1 KANDVAD VÄÄRTUSED ARENDUSTEGEVUSES

Strateegia „Hiiumaa 2020+“ arengumudel toetub järgmistele väärtustele:

Inimesekesksus - arendustegevuse ja elukorralduse mõõduks on hiidlaste ja Hiiumaa külaliste rahulolu, nende hoolivus ja vastutus saare unikaalse looduse ja rikkaliku kultuuripärandi säilimise eest, toetus ja panus kogukonna jätkusuutlikule sotsiaalsele ja majanduslikule arengule.

Uuenduslikkus - arendustegevustes kasutatakse uusi ideid, loodusressursside kasutamisel rakendatakse pärand- ja uusi, keskkonda säästvaid tehnoloogiaid, teenuste osutamisel võetakse kasutusele e-lahendusi, suurendatakse rohe-, hõbe- ja loomemajanduse kandepinda, kasutatakse uusi avaliku-, era- ja kolmanda sektori koostöövorme, ühistegevuses ei klammerduta jäikadesse institutsionaalsetesse ja territoriaalsetesse piiridesse.

Kestlikkus - arendustegevuse otsustes lähtutakse jagatud väärtustest ja strateegia eesmärkidest: soovist suurendada Hiiumaa püsielanike arvu, luua suuremaid eeldusi hiidlastele positiivseks eneserealiseerimiseks kodusaares, heaoluks ja õnneks. Tulevikuotsused tehakse teadmispõhiselt ja kaalutletult, lähtudes elanike põhjendatud vajadustest, tagades saare looduskeskkonna jätkusuutlikkuse, sotsiaalse turvalisuse, majandusliku konkurentsivõime ja kultuurilise edenemise.

Mitmetasandiline valitsemine ja koostöö - avaliku sektori, ettevõtjate ja vabaühenduste ühisest huvist kantud sidus tegevus Hiiumaa konkurentsivõime kasvatamiseks ja tasakaalustatud arengu heaks läbi tegevuste ühise eesmärgistamise, osapoolte laialdase kaasatuse ja orienteerituse tegevuste tulemuslikkusele.

5.2 ARENGU VÕTMEVALDKONNAD

Hiiumaa olukorra analüüsi, arengustsenaariumide ja visiooni sünteesi tulemusena toodi välja Hiiumaa arengumudeli võtmevaldkonnad, milleks on:

- Kvaliteetsem inimvara ja elanike parem elukvaliteet, mille keskmes elanike tervis, sissetulekud, haridusvõimalused, sotsiaalne kaitse, töö ja pereelu ühitamine, kvaliteetsed ja kättesaadavad avalikud teenused ning sisukad vaba aja veetmise võimalused.

- Hiiumaa unikaalne loodus, selle kaitse ning kestlik majandamine, looduslähedase elulaadi väärtustamine ning roheline mõtteviisi ja käitumise laiendamine.
- Majanduskeskkonna võimestamine. Elanike kõrge majanduslik aktiivsus ja majanduse konkurentsivõime, mis tähendab töökohtade arvu suurendamist ja tegevusalade mitmekesistamist, nutikaid ja tasuvamaid töökohti, keskkonnasõbralike tehnoloogiate ja taastuvenergia suuremat kasutamist, kohalikel ressurssidel, traditsioonidel ja loovusel põhineva väiketootmise arendamist, klastrite algatamist ja rakendamist ning ettevõtluseks vajalike tugistruktuuride arendamist.
- Taristu ja ühenduste arendamine, et tagada Hiiumaale hea ligipääs mandrilt, saaresisene ruumiline sidusus erinevate liikumisvõimalustega, kaasaegne energia- ja ressurssisäästev ühisveevärk ja kanalisatsioon, jäätmekäitlus, soojatootmine ning kaasaegsed info- ja kommunikatsioonitehnoloogiateenused.
- Turismi- ja puhkemajanduse laiendamine ning Hiiumaa aktiivne rahvusvaheline turundamine atraktiivse külastuskohana.
- Mitmetasandiline integreeritud valitsemine ja tugev kodanikuühiskond, teadmispõhised ja kaalutletud otsused eri osapoolte koostöös, kõrgem haldussuutlikkus ja eri koostöövormide laialdasem kasutamine, maakondliku strateegilise juhtimise tugevdamine.

5.3 EESMÄRGID JA NENDE SAAVUTAMISE TULEMUSNÄITAJAD

Hiiumaa 2020+ visiooni saavutamiseks sõnastati valdkondlikud eesmärgid, määratleti nendega seotud konkreetsed mõõdikud ja püstitati sihtväärtused aastaks 2020.

VALDKOND: INIMARENG

Hiiumaa on kasvava elanike arvuga, turvaline ja atraktiivne saar, kus elanikel on mitmekesised eneseteostuse võimalused ning pakutud avalikud teenused on kättesaadavad ja kvaliteetsed.

Jrk	Mõõdik	Lähtetase	Sihttase	Märkused (baasaasta, allikas)
1.	Elanike arv (01.01)	8482	7500	2012, www.stat.ee, RL0011
2.	Sündide arv	98	70	2011, www.stat.ee, RV032
3.	Loomulik iive	-16	+5	2011, www.stat.ee, RV032
4.	Rändesaldo	-11	+20	2011, www.stat.ee, RVR01
5.	Tervena elatud aastate arv	47,01	55,00	2010/2011, www.stat.ee, THT53
6.	Üldhariduskoolis õppijate arv	964	800	2011, www.stat.ee, HT18
7.	Elanike rahulolu elamistingimustega	64,2%	70%	2012, www.stat.ee, LER05
8.	Turistide rahulolu külastusega	-	75%	Väga hea või hea, ei mõõdeta
9.	Kuritegevushirm (<i>julgelt tunneb end pärast pimedat saabumist</i>)	57%	70%	2014, www.kriminaalpoliitika.ee (andmed Lääne-Eesti kohta)
10.	Vigastusega seotud ravijuhud	1824	1700	2011, Tervise Arengu Instituut

VALDKOND: LOODUS

Hiiumaa loodus on kaitstud, väärtused teadvustatud ja loodusressursid keskkonnasõbralikult majandatud.

Jrk	Möödik	Lähtetase	Sihttase	Märkused (baasaasta, allikas)
1.	Keskkonnahariduslikes programmides osalejate arv aastas	512	500	2011, Hiiumaa Keskkonnateenistus
2.	Kaitstavate alade pindala maismaast (ha)	24086	<25000	2011, www.elis.ee
3.	Kaitsekorralduskavadega hõlmatud territooriumi pindala (ha)	17239	25000	2011, www.elis.ee

VALDKOND: TARISTUD JA ÜHENDUSED

Hiiumaa on logistiliselt hästi kättesaadav ja maailmaga aktiivselt suhtlev maakond.

Jrk	Möödik	Lähtetase	Sihttase	Märkused (baasaasta, allikas)
1.	Parvlaevareisijate arv	294048	400000	Heltermaa – Rohuküla, 2011, MKM
2.	Lennureisijate arv	10011	15000	2011, Hiiu Maavalitsus
3.	Interneti püsiühenduste olemasolu majapidamistes	3500	4500	2011, www.stat.ee, IT201
4.	Eksportivate ettevõtete arv aastas	46	60	2011, www.stat.ee, VK04
5.	Kergliiklusteede kogupikkus (km)		+50	

VALDKOND: MAJANDUS JA ETTEVÕTLUS

Hiiumaa majandus on kõrge lisandväärtusega, keskkonnasõbralik ja mitmekesine. Hiiumaa tooted ja teenused on hinnatud ja tuntud.

Jrk	Möödik	Lähtetase	Sihttase	Märkused (baasaasta, allikas)
1.	SKP rahaline väärtus (milj. eurot)	61,76	120,00	2010, www.stat.ee, RAA050
2.	SKP elaniku kohta võrreldes Eesti keskmisega (%)	57,7	75,0	2010, www.stat.ee, RAA050
3.	Palgatöötajate aasta keskmine brutotulu (eurot)	790,04	1400,00	2011, www.stat.ee, ST005
4.	Majutatute arv aastas	16345	30000	2011, www.stat.ee, TU110
5.	Kõrgharidusega töötajate osakaal (%)	30,2	35,0	2011, www.stat.ee, TT124
6.	Euroopa Liidu energiapoliitika eesmärkide täitmine		20/20/20	Hiiumaa taastuvenergia tegevuskava
7.	Mahetootmisega tegelevate ettevõtete arv	88	100	2011, Eesti Mahepõllumajanduse Sihtasutus
8.	Erinevate tegevusalade arv registreeritud ettevõtetes			2011, Ärireister

Jrk	Möödik	Lähtetase	Sihttase	Märkused (baasaasta, allikas)
9.	Töjõus osalemise määr (%)	71,7	73	2011, www.stat.ee, TT4646

VALDKOND: VALITSEMINE JA KODANIKUÜHISKOND

Hiiumaa on haldussuutlik, piirkondlikult tasakaalustatud ja sotsiaalselt sidus.

Jrk	Möödik	Lähtetase	Sihttase	Märkused (baasaasta, allikas)
1.	Avaliku sektori investeeringute maht (miljonit eurot)	2043	3000	2012, Rahandusministeerium
2.	Elanike arv paikkondades			2012, www.stat.ee, RL0422
	- Kärdla	3050	2660	
	- Emmaste	1105	1007	
	- Kõrgessaare	1062	964	
	- Käina	1835	1637	
	- Pühalepa	1433	1235	
3.	Hõivatud kokku			2012, www.stat.ee, RL0154
	- Kärdla	1386	1000	
	- Emmaste	421	325	
	- Kõrgessaare	417	320	
	- Käina	746	550	
	- Pühalepa	578	380	
4.	Mittetulundusühingute arv	355	350	2012, Äriregister
5.	Külavanematega hõlmatud külade arv	58	70	2013, MTÜ Kodukant

6 HIIUMAA ARENGU LÄBIMURDESUUNAD JA KRIITILISED EDUTEGURID

6.1 LÄBIMURDESUUNAD

Hiiumaa arengumudelil püstitatud eesmärkide saavutamisel keskendutakse järgmistele läbimurdesuundadele:

1. Elanike eneseteostuse võimaluste avardamine ja elukestvas õppes osalemise suurendamine.
2. Ettevõtluse klasterdamine, teadmispõhiste, keskkonna- ja energiasäästlike, ekspordile suunatud kõrget lisandväärtust loovate tasuvate töökohtade loomine ja Hiiu maakonna arenguprogrammi elluviimine selle eesmärgi saavutamiseks.
3. Kvaliteetsete ja kättesaadavate avalike teenuste arendamine. Teenuste kvaliteet ja kättesaadavus peavad säilima vähemalt 2013. aasta tasemel.
4. Avaliku sektori haldussuutlikkuse kasvatamine, mitmetasandilise väärtustel põhineva juhtimise ning elanike ja ettevõtjate otsustusprotsessidesse kaasatuse suurendamine.

6.2 KRIITILISED EDUTEGURID ARENGUMUDELI ELLUVIIMISEKS

Neljal läbimurdesuunal on arendustegevuse tulemuslikkuse saavutamiseks oluline tegeleda järgmiste edutegurite mõtestatud rakendamisega:

Esiteks. Inimvara arendamine: inimeste teadmised ja oskused, motivatsioon, majanduslik aktiivsus ja sotsiaalne sidusus. Ilma inimestesse investeerimata ei ole võimalik tagada Hiiumaa elanike heaolu ja majanduslikku konkurentsivõimet. Inimvara oluliseks osaks on Hiiumaa rahvastikuprotsessides positiivsete muutuste saavutamine, et suurendada sündmust ja luua positiivne rändesaldo.

Edu saavutamiseks inimarengu valdkonnas on vajalik:

- elukeskkonna lastesõbralikumaks muutmine ja noorte perede toetamine;
- negatiivsete rändeprotsesside peatamine ja tagasirände toetamine;
- eelduste loomine elanike eneseteostuseks igas elukaare punktis, põlvkondade vaheliste sidemete ja kogukondade sidususe ja koostöö parendamine toetudes sotsiaalvõrgustikele;
- elanike tervist väärtustava käitumise kandepinna laiendamine, kvaliteetselt ja tervena elatud aastate arvu suurendamine;
- õppetöö kvaliteedi parandamine ja paindlike õppevõimaluste tagamine haridusasutustes, õppevõimaluste vastavusseviimine kogukonna vajadustega;

- üldharidusasutuste võrgu korrastamine ning Hiiumaa Ametikooli õppekavade ja taristu kaasajastamine ja kujundamine Hiiumaa hariduselu keskuseks;
- ettevõtlikkus- ja tehnoloogiaõppe kättesaadavuse laiendamine ning karjääriplaneerimise süsteemi arendamine;
- keelteoskuse parandamine, pärandkultuuril põhineva tehnoloogia ja digitaalse kirjaoskuse arendamine;
- I-Hiiumaa ülesehitamine, mis toetaks internetipõhise kogukonna arengut saarel.

Teiseks. Kõrget lisandväärtust ja sissetulekuid andvate töökohtade loomine, tootmise väärtusahelate arendamine klatri põhimõttest lähtuvalt. Hiiumaa vajab kvaliteetttöökohti ja atraktiivset kuvandit, seda ka rahvusvahelises mastaabis, mida toetavad Lääne-Eesti saarte biosfääri programmiala säästliku arengu programm 2013–2020 ja regionaalarengu strateegia.

Edu saavutamiseks majandusvaldkonnas on vajalik:

- keskkonnasõbraliku kõrgtehnoloogilise väiketootmise laiendamine, ettevõtjate toetamine loodusõbralike ja loomel põhinevate innovaatiliste lahenduste kasutuselevõtmisel, tootearendusel (sh disain) ja töökohtade struktuuri mitmekesistamisel;
- ettevõtluse arengule suunatud koostöö toetamine, tööstusettevõtete tootearenduse ja turunduse toetamine, olemasoleva tehnoloogilise oskusteabe arendamine ja rakendamine uutes tootmisvaldkondades;
- keskenduda kõrgema lisandväärtusega põllumajandustoodangu tootmisele ja töötlemisele ning selle turustamise arendamisele, mahetoodangu mahtude suurendamisele ja tarbijale kättesaadavaks tegemisele. Uute, biosfääriala põhimõtetega kooskõlas olevate, kasumlike ja kvaliteetse toidu tootmise majandusmudelite väljatöötamisele ja rakendamisele, mis arvestavad nõrgemat ressursibaasi (maa madal viljakus) ja rangemaid keskkonnanõudeid;
- luua ja rakendada põllumajanduse ja toidutööstuse jätkusuutlikku ja uuenduslikku arengut toetav koostöö, sh klatrialgatused;
- saarelise asendi kompenseerimiseks transpordiühenduste riigipoolne toetamine. Hiiumaa laevaliikluse jaoks sobivate laevade hankimine ja sadamate infrastruktuuri arendamine;
- energiajulgeoleku tagamine, ringtoite väljaehitamine Lääne-Eesti saarte jaoks;
- energiasäästu ja taastuvate loodusvarade kasutamise stimuleerimine kohaliku energiavajaduse rahuldamiseks;
- tootmise tugistruktuuride arendamine (ettevõtlusalane nõustamine, tootmisalad, ettevõtlusinkubaatorid) ja ettevõtluse innovatsiooniprogrammi käivitamine;
- Lääne-Eesti saarte biosfääriala Hiiumaa keskuse rajamine ja programmi käivitamine ning sellel põhineva jätkusuutliku kogukonna nn rohelise majandamismudeli väljatöötamine ja rakendamine;

- ökoturismi arendamine ja loodushariduslike tegevuste laiendamine;
- finantskapitali ligimeelitamine kohalikku majandusse nii investeringutena kui ettevõtete ekspordivõime kasvatamiseks;
- paindlike töövormide rakendamine ja tööjõu liikumisvõimaluste toetamine;
- tööturuteenuste arendamine, ettevõtluse tugistruktuuride arendamine;
- pereelu ja töö paindlik ühitamine, kaasaegsete töövormide kasutamine (näit kaugtöö);
- kompetentsete spetsialistide värbamine kõrgtehnoloogiliste ja nutikate töökohtade loomiseks ning kohalikul ressursil põhineva keskkonnasõbraliku tootmise väärtusahela laiendamiseks.

Kolmandaks. Hiiumaa juhtimiskorralduse kaasajastamine. Mitmetasandilise kaasava valitsemismudeli elluviimine. Juhtimine peab muutuma avatumaks, elanikke kaasavamaks, tegevused piire ületavaks. Pöördeks on tarvis senisest enam rakendada kogukonnapõhise arendamise põhimõtteid (*CLLD – Community Lead Local Development, LEADER*). Oluline on suurendada Hiiumaa initsiatiivi Läänemere saarte koostöövõrgus B7.

Edu saavutamiseks juhtimisvaldkonnas on vajalik:

- viia läbi avaliku sektori toimimismudeli audit (eesmärgid, rollid, tegevused, väljundid, jätkusuutlikkus) ja koostada sellest tulenevad lahendused maakondliku juhtimise korraldamiseks;
- viia läbi omavalitsuste tugitegevuste konsolideerimise ja munitsipaalvara tootluse analüüs;
- moodustada Hiiumaa Arengukogu ning mehitada see võimekatest ja teotahtelistest inimestest, püstitades neile tööks eesmärgid, eraldades vahendid ja määrates tulemuskriteeriumid;
- stimuleerida kohalikke algatusi ja rakendada LEADER lähenemist kaasates vabaühendused ja teised Hiiumaa olulised arendusorganisatsioonid (Hiiu Maavalitsus, Hiiumaa Ametikool, Sihtasutus Tuuru, MTÜ Hiidlaste Koostöökogu, MTÜ Hiiukala, Ühendus Kodukant Hiiumaa, MTÜ Hiiumaa Ankur ning teadus- ja arendusasutused väljapoolt).

6.3 HIIUMAA 2020+ ELLUVIIMISE OLULISEMAD TEETÄHISED AASTANI 2020

Aasta	Loodus	Inimareng	Majandus ja turism	Taristu ja ühendused	Valitsemine ja kodanikuühiskond
2014–2016	<p>Biosfääri programmi-ala Hiiumaa mehitatud keskuse käivitamine (BAK)</p> <p>Süsteemsed loodushoiu- ja keskkonna-teadlikkuse koolitused</p> <p>Kohalike ressursside kasutamise teemaplaneeringud</p>	<p>Käina vaba aja keskus</p> <p>Käina Huvi- ja Kultuurikeskus</p> <p>Huviharidus-reform</p> <p>Kärdla Kultuurikeskuse projekteerimine</p> <p>Hiiumaa Koguteos</p> <p>Hiiumaa Ühisgümnaasium</p> <p>Ametikooli õppekavade uuenduskuur</p> <p>Tohvri hooldekoodu juurdeehitus</p> <p>Noore spetsialisti programm</p> <p>Rajaleidja pakub professionaalset karjääri- ja õppenõustamist</p>	<p>Hiiumaa parikoja renoveerimine</p> <p>Kõrgessaare sadamaala tööstusala ja väikelaevade hoolduskeskus</p> <p>Teadmussiirdekeskuse käivitamine</p> <p>Hiiu maakonna arenguprogramm</p> <p>Rohemajanduse arengukava</p> <p>Riiklik nõustamis-süsteem</p> <p>Suuremõisa mõisakompleks</p> <p>Hiiumaa Roheline märk</p> <p>Programm „Saarele elama“</p>	<p>Ühistranspordi korralduspõhimõtete väljatöötatud ja rakendunud</p> <p>Igapäevaselt toimuvad lennud Kärdla-Tallinn-Kärdla liinil</p> <p>Elamufondi energia-programm</p> <p>Hiiumaa ringtoite projekti I etapp</p> <p>Kõrgessaare alevik ja Lauka küla munitsipaalhoonete ja elamute kaugkütte taastamine</p> <p>Täiendavad lairiba internetiühendused</p>	<p>Avaliku sektori toimimismudeli audit</p> <p>Töötab Hiiumaa Arengukogu</p> <p>Koostöölepingud spordi, kultuuri, noorsootöö, sotsiaalhoolekan-de, hariduse, ühistranspordi, loodushoiu ja keskkonnateenuste, turvalisuse ja loomakaitse valdkondades.</p>
2017 - 2020	Hiiumaal asuvad	Hiiumaa Ametikool toimib	Käina	Hiiumaad katab turvaline kerg-	Hiiumaa haldusre-

Aasta	Loodus	Inimareng	Majandus ja turism	Taristu ja ühendused	Valitsemine ja kodanikuühiskond
	kalade kudealad ja vooluveekogud puhastatud	kui „värav“ Hiiumaale kestvalt jäämiseks Kärdla Sotsiaalkeskus	tööstuskeskus Hiiumaa piimatoodete tootmis- ja arenduskeskus Tuletornide külastuskeskus Kärdla tervise- ja loomekeskus Suursadama ait	liiklusteede võrk Hiiumaa turunduskeskus Käina ja Kärdla koostootmisjaamad Vesivarustus ja kanalisatsioon Hiiumaa ja mandrivaheline ülesõit kestab 1 tund Aastaringne igapäevane parvlaevaühendus Saaremaaga Lehtma sadama liikuvate liivade lahendus Edukalt töötav Hiiumaa väikesadamate võrgustik Kaugküttepiirkonnad taastuvenergia baasil	form

6.4 MAAKONDLIKU TÄHTSUSEGA ARENDATAVATE OBJEKTIDE LÜHIKIRJELDUSED

Kärdla tervise- ja loomakeskus

Kärdla sadama lähipiirkonda kavandatud tervise- ja loomakeskus on kompleks, mis koosneb tervise- (muda, loometeraapia, taastusravi) ja konverentsikeskusest (kuni 300 kohta) koos sinna juurde kuuluva hotelliga, mis on oluliseks osaks Kärdla sadamapiirkonda kavandatud Hiiumaa turunduskeskusest. Keskuse väljaehitamine suurendab Kärdla atraktiivsust turismi sihtkohana. Tervise- ja konverentsiturismi madalam hooajalisus võrreldes nabi kahekuulise Hiiumaa turismihooajaga, võimaldab pikendada turismihooaega ning luua eedused sügishooaja väljaarendamiseks.

Keskuse rajamine kasvatab Kärdla kui jahiturismi sihtkoha atraktiivsust ja toetab seeläbi Kärdla sadama, külalissadamate võrgustiku ja jahituristidele suunatud teenuste arengut, parandab juba tehtud või kavandatud investeeringute tootlust.

Kavandatud Kärdla Tervise- ja loomakeskus võimaldab tervisteenuste osutamisel kasutada Hiiumaa ravi- muda.

Läänemere teadmuskeskus Kõrgessaares

Kõrgessaare alevikus Kirikulahe ääres paiknevas multifunktsionaalses merehariduskeskuse missiooniks on tõsta teadlikkust Läänemerest ning äratada sügavamalt huvi merega seotud elukutsete ja vaba-aja tegevuste vastu eelkõige Eesti noorte seas. Teadmuskeskus keskendub kolmele suuremale Läänemerega seotud tegevusvaldkonnale: teadus, haridus ja vaba aeg / turism. Nimetatud valdkonnad toetuvad üksteisele ja täiendades üksteist.

Keskuses toimub teadus- ja arendustegevus (sh merepääste, merearheoloogia, meretuuleparkidega seonduvate tegevuste seire jms) ning huviringid, õppepäevad ja -laagrid merendusvaldkonna populariseerimiseks. Väljalal toimuvad erinevad näitused, avalikud sündmused jms.

Atraktiivne turismiobjekt võimaldab külastajatel interaktiivsete lahenduste ja mitmete simulaatorite kaudu tunda õppida Läänemerd kogu oma kirevuses.

Kärdla sotsiaalkeskus

Kärdla Sotsiaalkeskus kujutab endast multifunktsionaalset hoonetekompleksi, mis koondab hetkel erinevates asukohtades paiknevad sotsiaalteenust pakkuvad omavalitsuse asutused ühte kompleksi.

Sotsiaalkeskuse eesmärk on sotsiaal- ja hoolekandeteenuste osutamine puuetega inimestele, lastega peredele, eakatele ja toimetulekuraskustes tööealistele ning võimetekohase õppe pakkumine hariduslike erivajadustega lastele. Uue keskuse väljaarendamise tulemusel laieneb pakutavate sotsiaalvaldkonna teenuste nimekiri.

Kärdla linna Pargi tn 3 maaüksusele planeeritud hoonete netopind on planeeritud ca 3000 m². Hoonete kompleks koosneb sotsiaalelamust, sotsiaalkeskusest, pansionist ja töökojast.

Kõrgessaare sadama tööstusala

Kõrgessaare sadamaga piirneva tööstusalana nähakse hoonete ja rajatiste kompleksi, kus on tööpinnad erineva valdkonna ettevõtetele. Kehtiva detailplaneeringuga on kaetud ca 14,5 ha suurune ala, milles maa kasutusfunktsioone nii tootmis- kui ärimaadele.

Erineva suuruse ja kõrgusega hoonetes on tagatud on valgustus, ventilatsioon, elektriühendused, vesivarustus, kanalisatsioon, suruõhk, auru- ja gaasitorustikud ning sprinklersüsteem.

Kärdla spordihall

Valmiv spordihall võimaldab koondada ühte kompleksi erinevate kooliastmete kehalise kasvatus tunnid ning korraldada igapäevaselt treeninguid ja võistlusi ning ka rahvusvahelisel tasemel spordiüritusi ja -võistlusi. Aastaringelt kasutuses olevasse hoonesse on kavandatud pallimängude saal, mida on võimalik jagada mitmeks erinevaks väiksemaks saaliks, kus mängida korvpalli, võrkpalli, saalihokit, sulgpalli jne. Lisaks võimlemissaal, jõusaal, aeroobikasaal, poksiring, kergejõustiku rada ning vajalikud teenindavad ruumid ja õppeklassid.

Käina Vaba Aja Keskus

Käina Vaba Aja Keskus koostöös Käina Spordikeskusega pakub ühtses kompleksis kaasaegset ja laia valikut sportimis ja vaba aja veetmise võimalusteks. Lisaks spordikompleksi teenustele (ujula, jõusaal, aeroobikasaal, saunad, lasketiir) luuakse võimalused vaba aja veetmiseks: bowling ja gurling, kohvik, lasteala, iluteenused, spordilaagrite korraldused jne. Kompleks on ühtaegu suunatud nii kohalikele kui turistidele.

Uute teenuste lisandumine olemasolevatele sporiteenustele loob jätkusuutliku sünergia kompleksi majandamisel ning uute teenuste loomisel. Kuna turistide ja kohalike kontsentratsioon eraldiseisvana on tasuvuse tagamiseks liiga väike, loob mitmeid teenuseid kompleksena pakkuv keskus võimaluse n.ö kriitiliseks massiks kaasaegsete ja mitmepalgeliste teenuste pakkumiseks.

Keskuse väljaarendamise tulemusel kujuneb lõuna-Hiiumaa suurim hooajaväline turismimagnet, mis annab võimaluse Hiiumaa paremaks müügiks eelkõige sügis-talvisel perioodil, mil eraldiseisvad ja väikesed vabaaja-teenuseid pakkuvad ettevõtjad oma hooajalise teenuse lõpetavad.

Käina Huvi ja Kultuurikeskus

Huvikool pakub noortele huvialast haridust riiklike õppekavade alusel eelprofessionaalsel kui ka huviringi tasemel. Tegemist on Hiiumaa ainsa huvikooliga, mis pakub nii mitmekesisest huviharidust. Huvikoolis õpib ka

palju lähivaldade lapsi. Huvikoolil on algusest saadik olnud kolm osakonda: muusika-, kunsti- ja tantsuosakond. Muusikaosakond pakub võimalust õppida nii akadeemilistel kui ka rahvamuusikaerialadel. Muusikaosakonna põhiõppes õpitakse 7 aastat. Õpetatavad erialad: klaver, plokkflööt, flööt, viiul, kannel (6- ja 7-keelne-, rahva- ja kromaatilise kannel), kitarr, löötpill, karmoška. Kunstiosakonna õppekava on jagatud 4 aastale, sellele eelneb ettevalmistusosakond. Õppekavasse kuuluvad kompositsioon, joonistamine, maalimine, vormiõpetus ja kunstiajalugu. Tantsuosakonnas tegeletakse eesti tantsu, seltskonnatantsu ning line- ja showtantsuga, samuti kehakooli ja võimlemisega. Õppeaeg tantsuosakonnas on 5 aastat. Eelkooliealistele tantsuhuvilistele on avatud ettevalmistusosakond. II korrusel toimub lisaks huvikooli tegevusele ka kultuurikeskus, kus tegutsevad täiskasvanute huviringid. Huvikooli ja huvitegevuse kõrval toimib maja kultuuriürituste pakkujana.

Hoone konstruktsioonid ja tehnilised süsteemid on vananenud ja halvas olukorras, küttesüsteem on välja ehitamata ja hoonet köetakse siiani ebaefektiivselt elektriga. Kuna hoone on algselt ehitatud muuks otstarbeks, siis on huvikooli ja kultuurikeskuse vajadusi olnud keeruline sobitada hoone ruumiprogrammiga, sobivat ruumistruktuuri on vaja huvitegevuste arendamiseks ja laiendamiseks ning kultuurikeskuse töökaasajastamiseks. Asutuse tegevuskulude vähendamiseks ja kestlikkuse tagamiseks on hädavajalik hoone kütte ja muude tehnosüsteemide säästlikum energialahendus. Samuti amortiseerunud ruumide remont ja ruumiprogrammi muudatused, et nii huvikool kui ka kultuurikeskus saaksid tegevusi laiendada. Lisaks on vajadus eakate klubiruumi järele, kus saaksime arendada praegu toimivatele huviringidele uusi (nt. käsitöö, arvuti jms).

Käina Vallavalitsusel on Leader toel valminud hoone täiemahuline projekt, mis sisaldab hoone arhitektuurset ja konstruktiivset lahendust, välisvalgustust, elektri- side- ja arvutivõrgu lahendust, vesivarustust, kanalisatsiooni, ventilatsioonisüsteemi ja kütet ning nende ühendamist välisvõrkude ja rekonstrueerimisele mittekuuluvate osadega. Samuti krundi teid, piirdeid, haljastust, liikluskorraldust ja parkimist.

Sõru sadamakompleks

Sadamapiirkonnal on suur potentsiaal puhkemajanduse ja merega seotud ettevõtluse arendamiseks. Projekti elluviimise käigus laiendatakse Sõru Merekeskuse tegevusi - ehitatakse tootmishall puidust väikelaevade ehituseks, hooldamiseks, remondiks. Lisaks püstitatakse universaalne hoone mereturistide teenindamiseks ning rannakalurite ja kultuurisündmuste tarbeks. Kompleksi arendamise hulka kuulub ka väikelaevade hooldus-remondiruumide ja talviste hoiutingimuste loomine ning purjelaev Alar konserveerimine.

SA Hiiu maakonna hooldekeskuse arendamine

SA Hiiu Maakonna Hooldekeskus Tohvri tegutseb Emmaste vallas Hindu külas eesmärgiga pakkuda hoolekandeteenuseid kõigile abivajajatele Hiiu maakonnas. Sihtasutuse kasutuses on umbkaudu 6,5 ha maad ja äsja ehitatud või renoveeritud majutushooned. Kompleksi kuuluvad köök, pesumaja, katlamaja, garaaž, laod ja keldrid. Olemasolev kompleks pakub üldhooldeteenust maksimaalselt 52 inimesele.

Olemasolev hooldekeskuse kompleks vajab laiendamist, mille raames suurendatakse nii hooldekohtade kui toetatud elukohtade ning teenuste arvu, mis läbi tõuseb ka teenuste kvaliteet ning suurendatakse töökohtade arvu.

Suuremõisa mõisakompleks

Suuremõisa mõisakompleks on ajaloolise ja arhitektuurimälestisena võetud riikliku kaitse alla. Mõisakompleksis tegutsevad Suuremõisa Lasteaed-Põhikool, Hiiumaa Ametikool ja Pühalepa valla Kultuuri- ja Noortekeskus, samuti on mõisakompleksi lahutamatuks osadeks mõisapark ja alleed. Väga suur osa mõisakompleksi hoonetest ja potentsiaalset on tänaseks kasutamata. Suuremõisa lossi arendamisel tuleb käsitleda tervikliku kompleksina ka ca 25 kõrvalhoonet ning põlisparki koos alleedega.

Suuremõisa mõisakompleksi kaasajastamisel lähtutakse põhimõttest, et Suuremõisa kannab paikkonnas mitut funktsiooni. Mõisakompleks osaleb Suuremõisa küla ja Pühalepa valla ning kogu Hiiumaa kujundamisel sotsiaalselt meeldivamaks ja visuaalselt atraktiivseks elukeskkonnaks. Kaasaegne ja kultuuripärandit väärtustav mõisakompleks on paikkonna maastikuarhitektuuri oluline osa ning mõjutab lähiasustuse visuaalse väljanägemise arendust. Korrastatud mõisakompleks ühes pargiansambliga tagab hubase miljöö. Mõisakompleks on üheks indikaatoriks, millega mõõdetakse elukoha elujõulisust ja omapära. Sellel on positiivne kaasmõju üldisele investeerimiskeskonnale ning turvatunde tõstmisel. Mõisakompleks kui riikliku tähtsusega ehitismälestis loob vaatamisväärsusena (ja üheaegselt kohamuuseumina) suured eeldused paiga osalemisel sise- ja väliturismis, mis aitab omavalitsusel luua uusi töökohti ja mitmekesistada hooajalist majandustegevust (näitused, kontserdid, konverentsid). Kokkuvõttes on Suuremõisa mõisakompleksi näol tegemist omanäolise ja perspektiivika objektiga, mis omab piirkonnas tähtsust nii ettevõtluse, turismi, hariduse kui ka üldise avaliku elu ja teenuste seisukohalt.

Paluküla-Palade tervisespordi keskus

Paluküla-Palade tervisespordi keskuse koosseisu kuuluv Palade spordihoone rekonstrueeritakse täies mahus. Olemasoleva spordihoone külge ehitatakse kahe väljakuga tennisehall. Kasvab teenuste saajate hulk ja laieneb tegevuste haare. Lisandub uusi sportimise võimalusi ja spordialasid. Paraneb aastaringne tegevusvõimalus.

Pühalepa Vallavalitsuse tellimusel on valminud Kärkla-Paluküla kergliiklustee ja tervisespordiraja projekt, Palade spordihoone rekonstrueerimise projekt koos eriosadega, koostamisel on Palade spordihoone täiendav rekonstrueerimise projekt koos võimalik tennisehalli rajamisega. Samuti on valminud spordihoone alternatiivkütusele (maaküte) üleviimise projekt.

Keskuse Palukülaga seotud ossa luuakse võimalused uuteks tegevusteks ja tagatakse tervisespordiga tegelemise võimalused aastaringsetelt.

7 STRATEEGIA ELLUVIIMINE, JUHTIMIS- JA SEIRESÜSTEEM

Strateegia elluviimine eeldab koostöömeelt, saare eri piirkondade ja valdkondlike arenguvajaduste arvestamist. Strateegia viivad ellu Hiiumaa elanikud, kohalike omavalitsuste, riigiasutuste, eraettevõtete ja vabaaühenduste esindajad, poliitikud ja spetsialistid.

Hiiumaa arengumudel toimib avatud võrgustikuna. Koostöövõrgustiku võtmeorganisatsioonid on Hiiu vald, Emmaste vald, Käina vald, Pühalepa vald, Hiiu Maavalitsus (HMV), Hiiumaa Ettevõtjate Liit (HEL), Sihtasutus Tuuru, MTÜ Hiidlaste Koostöökogu, MTÜ Hiiukala, Ühendus Kodukant Hiiumaa, MTÜ Hiiumaa Ankur (Hiiumaa Noortekogu), Hiiumaa Turismiliit, Lääne-Eesti saarte biosfäärialala Hiiumaa keskus (loodav), Hiiumaa Ametikool.

Hiiumaa arengustrateegia 2020+ on avaliku-, era- ja kolmanda sektori partnerluslepe saare ühisest tulevikuvisionist ja Hiiu maakonna arendustegevuse keskne alusdokument. Strateegia on sisend Hiiumaa valdkondlike arengukavade, maakonnaplaneeringu ja maakondlike teemaplaneeringute, kohalike omavalitsuste ja riigi pikaajalise finantsstrateegia koostamisele ja tegevuste elluviimisele. Käesolev strateegiadokument annab suunised maakondlikele projektipõhiste algatustele, mis hõlmavad toetuste taotlemist Euroopa Liidu struktuurifondidest ja riiklikest toetusvahenditest. Strateegia elluviimine toimub osapoolte teadvustatud, eesmärgistatud ja partnereid arvestavas koostöös.

Strateegia vastuvõtmist ja uuendamist korraldab **Hiiumaa Arengukogu**, mille liikmeteks on strateegiaga kui partnerlusleppena ühinenud organisatsioonide esindajad.

Hiiumaa arengustrateegia 2020+ täitmist, täitmise seiret ja aruandlust korraldab Hiiumaa Omavalitsuste Liit (HOL), mis peab selle tarvis vajalikke läbirääkimisi huvipooltega ning esitab vajadusel omapoolsed taotlused kavandatu elluviimise rahastamiseks.

Strateegia elluviimiseks teevad Hiiumaa Omavalitsuste Liidu eelarvesse konsensuse alusel sisse makseid strateegiaga ühinenud kohaliku omavalitsuse üksused. Sisse maksete summad jagunevad kohaliku omavalitsuse üksuste vahel üldjuhul proportsionaalselt nende omavalitsuse elanike arvuga.

Hiiu Maavalitsus koordineerib maakondlikke arenguid eelkõige riiklike organisatsioonidega ja seisab hea strateegia eesmärkide saavutamise eest.

Läbimurdesuundades kirjeldatud tegevuste elluviimine sõltub asjaomaste organisatsioonide koostöötahetest ja -võimekusest ning välisvahendite kaasamise suutlikkusest. Tegusa koostöoga on võimalik Hiiumaa organisatsioonide ja üksikisikute eesmärke seostada maakonna arengueesmärkidega laiemalt, regulaarsed arutelud võimaldavad leida uusi lahendusi, vajalikke tegevusi ja leppida kokku osapoolte tööjaotuses jõudmaks Hiiumaa arengu seisukohalt parimate tulemusteni.

Strateegia elluviimine toimub sobivaimal tasandil: külas, piirkonnas, vallas või linnas või nende tasandite vahelises koostöös vajadusest lähtuvalt. Integreeritud läbimurdesuundade lõikes on koostöö eestvedajad järgmised organisatsioonid:

1. *Inimareng:* Elanike eneseteostuse võimaluste avardamine ja elukestvas õppes osalemise suurendamine – Sihtasutus Tuuru, mille peamised koostööpartnerid on Hiiumaa Ametikool, Ühendus Kodukant Hiiumaa ja kohalikud omavalitsused.

2. *Majandusareng, taristu ja ühendused:* Ettevõtluse klasterdamine, teadmispõhiste, keskkonna- ja energiasäästlike, ekspordile suunatud kõrget lisandväärtust loovate tasuvate töökohtade loomine ja selleks Hiiu maakonna arenguprogrammi koostamine – Lääne-Eesti saarte biosfäärialala Hiiumaa keskus (loomisel), mille peamised koostööpartnerid on MTÜ Hiidlaste Koostöökogu, MTÜ Hiiukala, Hiiu Maavalitsus, Hiiumaa Ettevõtjate Liit, Sihtasutus Tuuru ja kohalikud omavalitsused.

3. *Valitsemine ja kodanikuühiskond:* Kvaliteetsete ja kättesaadavate avalike teenuste arendamine. Teenuste kvaliteet ja kättesaadavus peavad säilima vähemalt 2013. aasta tasemel – Hiiumaa kohalikud omavalitsused, mille peamine koostööpartner on Hiiu Maavalitsus.

4. *Valitsemine ja kodanikuühiskond:* Avaliku sektori haldussuutlikkuse kasvatamine, mitmetasandiline väärtustel põhinev juhtimine ja elanike ning ettevõtjate otsustusprotsessides kaasatuse suurendamine – Hiiu maakonna Omavalitsuste Liit, mille peamised koostööpartnerid on Hiiu Maavalitsus ja esindusorganisatsioonid.

Arengustrateegia Hiiumaa 2020+ täitmise kohta koostab HOL kokkuvõtte kord aastas. Seire käigus analüüsitakse läbimurdesuundade saavutatud mõjusid vastavalt indikaatoritele, kusjuures tuginetakse statistilistele andmetele, neid iga-aastaselt uuendades. Seire käigus antakse hinnang ka läbimurdesuundade eestvedamise ja tegevuskava täitmisele.

Visiooni saavutamise seire toimub iga nelja aasta järel eksperthinnangute alusel, mille käigus hinnatakse visioonis kirjeldatud seisundi ja tegelikkuse vastavust ehk Hiiumaal toimunud tegelikke muutusi.

Avalikkusele esitletakse arengustrateegia rakendamise tulemusi Hiiumaa arenguseminaril ja neid avaldatakse Hiiumaa majandusülevaates. Aruandes antakse hinnang arendustegevuse tulemuslikkusele.

Hiiumaa arengustrateegia 2020+ seire tulemused tehakse kättesaadavaks Hiiumaa Omavalitsuste Liidu, Sihtasutus Tuuru kodulehtedel ja Hiiu maakonnaportaalis.

8 KASUTATUD KIRJANDUS

Hiiumaa 2020: taastuenergia tegevuskava, 2012.

Hiiumaa ettevõtluse arengustrateegia 2014-2020, 2012 (ettepanek)

Hiiumaa integreeritud arengustrateegia 2008-2013, 2008

Hiiumaa kalanduspiirkonna arengustrateegia 2009-2013, 2009

Hiiu maakonna hooldusravivõrgustiku arengukava 2005-2015, 2005

Hiiu maakonna hooldus- ja õendusabi võrgu arengukava 2008-2015, 2009

Hiiumaa loomemajanduse lähtekohad ja väljavaated 2009-2012, 2010

Hiiumaa turismi arengukava, 2006

Hiiumaa turismistrateegia 2014-2020, 2012 (ettepanek)

Hiiumaa üldhariduskoolide koolivõrgu arengukava, 2005 (ettepanek)

Hiiu maakonna maakonnaplaneering, Hiiumaa arenguvision aastaks 2010, 2000

Hiiumaa 2010 hindamisaruanne, 2007

Hiiumaa 100% taastuenergeetikaga saareks, 2002

Merealade teemaplaneering (koostamisel)

Teemaplaneering „Asustust ja maakasutust suunavad keskkonnatingimused“, 2003

Teemaplaneering „Maakonna sotsiaalne infrastruktuur“, 2010

Teemaplaneering „Tuuleenergeetika“, 2012

Uuring „Hiiumaa ja hiidlane“, 2012

Ülevaade kehtivatest Hiiu maakonna eri tasandite arengudokumentidest ja kavadest, 2007

Konkurentsivõime kava „Eesti 2020“, 2013

Üleriigiline planeering „Eesti 2030“, 2012

Tööhõive ja majanduskasvu strateegia „Euroopa 2020“, 2012

Euroopa Liidu Läänemere strateegia, 2009

Eesti säästva arengu riiklik strateegia „Säästev Eesti 21“, 2005

„Eesti Kasuvision 2018“, 2011

Riigi eelarvestrateegia 2014 – 2017, 2013

Omavalitsusreformi kava, 2013 (ettekanne, Siim Kiisler)

"Teadmistepõhise majanduse suunas liikumiseks vajalik töajõud ja koolitusvaldkonnad", 2009

Lääne-Eesti saarte biosfääri programmiala säästliku arengu programm 2013-2020 (2012, ettepanek)

Rahvastiku võimalikud arengutrendid 2012-2030 (Geomedia OÜ 2012)

Kohaliku omavalitsuse üksuste võimekuse indeks, 2011 (Geomedia OÜ 2012)

Eesti inimarengu aruanne 2012/2013

Maaelu arengukava meetmelehed 2014-2020 (2013 eelnõu)

Euroopa Liidu toetused 2014 - 2020, Eesti prioriteedid, 2013